№ 18 ՈՒՐԲԱԹ, 28 ՅՈՒՆՎԱՐԻ

1911

ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5. Tiflis, Rèdaction „Mschak"

Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և [...])

Յայտարարութիւն ընդ[...] [...]կըլով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՈՒՐԲԱԹ, 28 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 18

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1911 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը 9 ր., 9 ամսվանը 8 ր., 8 ամսվանը 7 ր., 7 և 6 ամսվանը 6 ր., 5 ամսվանը 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը 3 ր., 2 ամսվանը 2 ր., 1 ամսվանը 80 կ. և 20 կ. պօստի ծախք։

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն, և միևնոյն ժամանակ 40 կոպ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rèdaction du journal „MSHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Յովհաննէս և Մկրտիչ Աճեմեանները իրանց ամուսիններով յայտնում են ազգականներին, ծանօթներին և ընկերներին իրանց թանգագին եղբօր-որդու՝ «Մշակի» խմբագրատանը ծառայող և ցրիչ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ ԱՃԵՄԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յունվարի 25-ին, երկարատև և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, շաբաթ, առաւօտեան ժամը 10-ին «Արամեան» հիւանդանոցից դէպի ս. Լուսաւորչի եկեղեցին (Հավլաբար)։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։

2—1

ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍՔ

Պետերբուրգի և Մոսկվայի թէ վարչական և թէ առևտրական շրջաններում մեծ տարաձայնութիւն է տիրում Մեծ-Հնդկական երկաթուղու օգտակարութեան վերաբերութեամբ։

Այդ տարաձայնութիւնները շարունակում են յուզել մտքերը և հանդէս բերել հակադիր առաջարկներ։

Գլխաւոր առարկութիւնները, որոնք հանդէս են բերում այդ երկաթուղու հակառակորդները, կայանում է այն բանի մէջ, որ մի կողմից ինքը երկաթուղին շատ թանգ կը նստի ռուսական գանձարանի վրա առանց համապատասխան եկամուտ տալու, իսկ միւս կողմից եւրոպական ապրանքները հեշտ եղանակով մուտք կը գործեն Պարսկաստան և այնտեղից դուրս կը մղեն ռուսական ապրանքները, որոնք ներկայումս աջող կերպով վաճառահանվում են ամբողջ Հիւսիսային Պարսկաստանում։

Երկու առարկութիւններն էլ լուրջ են։

Արդարև երկաթուղու կառուցումը շատ պատկառելի ծախքեր է պահանջում որոնք կը դառնան ծանր բեռ ռուսների վրա, եթէ ամբողջ ձեռնարկութիւնը չը կարողանայ տնտեսապէս արդարացնել ինքն իրան և ընկղմվի դեֆիցիտների ցանցերի մէջ։ Ճիշդ է և այն երկիւղը, որ եւրոպական ապրանքները դիւրին և արագ մուտք ունենալով դէպի Պարսկաստան մեծ մրցութիւն կը սկսեն ռուսական ապրանքների դէմ և կարող կը լինեն սպառողներ գտնել իրանց համար։

Մեզ յայտնի է, որ ներկայումս Հիւսիսային-Պարսկաստում, օրինակ Թաւրիզում տեղացի խանութպանը կարողանում է Մոսկվայից ստանալ ապրանք 45—50 օրում, մինչդեռ միևնոյն ապրանքը Թիւրքիայի վրայով նա հնար չունի ստանալու աւելի վաղ, քան հինգ-վեց ամսից յետոյ։ Մեզ յայտնի է և այն, որ ներկայումս եւրոպական ապրանքների մի քանի տեսակները ստացվում են Թաւրիզում պօստով, իբրև պօստային ծրար և վաճառահանվում են ոչ առանց օգուտի առևտրականների համար։

Եւ եթէ այժմ, երբ դեռ Հնդկական երկաթուղին գոյութիւն չունի, եւրոպական ապրանքները չեն քաշվում մրցութեան միջոցներ գտնելու ռուսական ապրանքների դէմ, անշուշտ երկաթուղին անցկացնելուց յետոյ նրանք աւելի ևս մեծ համարձակութեամբ և ոյժով կը կազմակերպեն իրանց մրցութիւնը և ձեռնտու դիրքեր կը գրաւեն իրանց տարածման և սպառման համար։

Այդ առարկութիւններ, ինչպէս տեսնում ենք, ունեն իրանց հիմունքները, իրանց որոշ պատճառաբանութիւնները, բայց մենք կարծում ենք, որ նրանք միակողմանի են, թերատ են և չեն ամփոփում խնդիրը իրանց աւելի մեծածաւալ էութեամբ։

Բանն այն է, որ Եւրոպայի և Հնդկաստանի միջև հաղորդակցութեան մասին կան մի քանի ծրագիրներ և նրանցից մէկն է Բաղդադի երկաթուղին, որը միացնելով Սկիւտարին Պարսից ծոցի հետ պէտք է կապ հաստատի եւրոպական գործարանի և հնդկական սպառողի միջև։ Ծրագրվում են հաղորդակցութեան և ուրիշ ուղիներ Միջերկրականի ծովափներից դէպի Պարսից ծոցը։ Վերջապէս Պարսկաստանը առանց երկաթուղիների չէ մնալու և շատ ժամանակ չի անցնի, որ երկաթուղիները հարաւից, արևմուտքից կը մօտենան պարսկական հողերին և կը բերեն եւրոպական ապրանքները պարսկական սահմանների մօտ և կը բաղխեն սպառողի դռների առաջ։

Եթէ այսօր Պետերբուրգի և Մոսկվայի առևտրականը ցանկանում է հնդկական երկաթուղու ծրագիրը ոչնչացնելով, պաշտպանած լինել ռուսական ապրանքների դիրքը և ազատել նրանց մրցութիւնից, դա սխալ հաշիւ է և ինքնախաբէութիւն։ Եւրոպական այն ապրանքները, որոնք կարող են մրցութիւն ունենալ ռուսականների հետ այնուամենայնիւ հանդէս կը գան պարսկական շուկայում և իրանց դերը կը կատարեն գուցէ փոքր ինչ աւելի ուշ։

Չը պէտք է մոռանալ, որ Մեծ Հնդկական երկաթուղին, եթէ մի սահմանափակ վնաս հասցնելու էլ լինի Ռուսաստանի առևտրին, դրա փոխարէն նա կը ստեղծէ ուրիշ յարմարութիւններ, առաւելութիւններ և բարեմասնութիւններ, որոնք վերջ ի վերջոյ կընդարձակեն ռուսական առևտուրը և կը բանան նոր ձեռնարկութիւնների ասպարէզներ, որոնք ներկայումս ճնշված և ընկճված դրութեան մէջ են գտնվում։

Մեծ հաղորդակցութեան օգուտները այնքան խոշոր և լուրջ են, որ նրանց համար պէտք է հաշտվել ժամանակաւոր մասնաւոր կորուստների հետ, որոնք անխուսափելի են ամեն մի հսկայական մեծ ձեռնարկութեան մէջ։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թեհրան.—Ֆինանսների մինիստր Սանի-Դովլէին սպանողը վրացի Կվականձէն է, որ ծառայում էր մինիստրի կալուածքում և լիովին ռոճիկը չէր ստացել։ Միւս վրացին՝ Բարձերաշվիլին, որ անցնում էր մօտից, հանդէս եկաւ պաշտպանելու իր հայրենակցին, երբ սրան ամբոխը սկսեց ծեծել, և կրակեց օդի մէջ։ Հրացանաձգութեան ժամանակ ծանր վիրաւորվեց մէկը, և երկուսը՝ թեթև։ Վրացիները խիստ ծեծվեցին։ Վիրաւորված մինիստրի դրութիւնը անյուսալի է։ Երկու վրացիներն, իբրև ռուսահպատակներ, յանձնվելու են ռուսաց իշխանութեան։ Դատավճիռը կը գործադրվի Ռուսաստանում։ («Р. С.»)

—

Թեհրան.—Պետական խնամակալ Նասր-ուլ-Միւլքը մնալով Բաշտում մէկ շաբաթից աւելի՝ ականջի հիւանդութեան պատճառով՝ մեկնեց Թեհրան։ Այժմ նա գտնվում է Ղազվինի մօտերը։ Բաշտում խնամակալը ընդունեց վերջին յեղաշրջման գործիչներից մի քանիսին, բայց նրանց հետ քաղաքական խօսակցութիւն ունենալուց հրաժարվեց։

—

Կ. Պոլիս.—Պարիզից հեռագրում են, որ Անգլիան յայտնել է Ֆրանսիային, որ նա կը հարցնէ նրա կարծիքը առաջ քան համաձայնութիւն կը կապէ Թիւրքիայի հետ Պարսից-ծոցի հարցի վերաբերութեամբ, նաև Բաղդադի երկաթուղագծի մասին։ Այս տեղեկութիւնը տեղական քաղաքական շրջաններում համարում են իբրև նշան այն բանի, որ Ֆրանսիան և Անգլիան Ռուսաստանի գործելակերպին պօտսդամեան տեսակցութեան նկատմամբ՝ անհաւանօրէն են վերաբերվում։

—

Թեհրան. — Պարսկաստանում չը տեսնված ցրտերը և փոթորիկները առայժմ կանգնեցրել են երթևեկութիւնը Բաշտ—Թեհրան խճուղու ճանապարհի վրա։ Թեհրանում ստացվեցին չորս հերթական պօստեր։ Վերջերս սկսվեց մի փոքր տաքութիւն։

—

Հռոմ.—Պաշտօնական «Tribuna»-ն համակրանքով է խօսում Ֆրեստում տեղի ունեցող աւստրիական պետութեան բոլոր ժողովուրդների սօցիալիստական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների ժողովի մասին, ուրին մասնակցում են նաև իտալական կուսակցութեան ականաւոր ներկայացուցիչները։ Ժողովը զբաղված է ազգային սօցիալիստական համագումարի պատրաստութեամբ, երկու պետութիւնների մերձեցման և սպառազինումը դադարեցնելու պայմանների մշակմամբ։ Համակրանք յայտնելով այդ գաղափարին, լրագիրը, սակայն այդ չափազանց իդէալական է գտնում։ Կանգ առնելով սպառազինման խնդրի վրա, լրագիրը ընդգծում է աւստրիական պատգամաւորութեան մեծամասնութեան յայտնած այն կարծիքը, թէ Աւստրիան պէտք է ստեղծէ իր նաւատորմը։ Լրագիրը այդ կարծիքը համապատասխան է գտնում ժամանակակից ռէալ քաղաքականութեան, որին, լրագրի կարծիքով, պէտք է յենվէ ինքը Իտալիան, պահելով միևնոյն ժամանակ սերտ բարեկամութիւն իր դաշնակցի հետ։

—

Բեռլին.—Զինգէրի փառահեղ թաղմանը ներկայ էին 200,000 բանւորներ, որոնց թիւը դիտող ժողովրդի հետ հասնում էր միլիոնի։ Պսակներ դրված էին 2000։ Մամուլը գտնում է, որ Զինգէրի թաղումը հաւասարվում է միապետների թաղումներին։ («Б.»)

—

Բեռլին.—Սօցիալ-դեմոկրատ հանքարդիւնաբերող բանւորները արդարացան։ Արդարացնելու վրա պնդեց ինքը դատախազը, որ ասաց՝ թէ առաջին դատավարութեան մէջ սխալ դատապարտութիւնը արգասիք էր այն բանի, որ մեղադրող իշխանութիւնը այն ժամանակ բոլորովին ի զուր տեղը դատական գործի մէջ խառնեց քաղաքական հարցեր։ Զանազան ուղղութիւնների մամուլը եռանդով ողջունում է արդար դատավճիռը և պահանջում է, որպէսզի պետութիւնը ապահովէ դատական սխալի զոհերին ծերութեան ժամանակ։

—

Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ Բ. Դռան շէնքը այրվեց։ Կրակին զոհ գնացին պետական խորհրդի և ներքին գործերի մինիստրութեան փաստաթղթերը և բոլոր արխիվների մեծ մասը։

Վնասը մօտ 100 հազար է։ Հրդեհը բոլորի վրա թողեց ճնշող տպաւորութիւն։

—

Այս օրերս Պետական Խորհրդի 2-րդ դեպարտամենտում քննվելու է Ղրիմի երկաթուղագծի հարցը։ Ինչպէս յայտնի է, կան երկու վարիանտներ. առաջինը Ուշակովի էլեկտրական գծով, ըստ որում կառավարական երաշխաւորութիւն չէ պահանջվում, իսկ երկրորդը՝ մի խումբ դրամատէրերի, որ պահանջում է կառավարական երաշխաւորութիւն։ Առաջինն ունի մեծ շանսեր։

—

Պետերբուրգի բանտում երիկամունքների հիւանդութեամբ հիւանդացաւ գրող Տանը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԽԻԹԱՐ ԳՕՇԻ ՎԱՆՔԸ*)

(Ամարային յիշողութիւններից)

Մեր գալստեան օրը կիրակի էր, Մխիթարի հոյակապ տաճարում մի դագաղ էր դրված, որի շուրջը նստոտած գիւղի կանայք բարձրաձայն ողբում էին։ Հանգուցեալը մի ջահել կին էր, թոքերի բորբոքումից վաղաժամ մեռած։

Հարևան գիւղից եկած քահանան՝ դալկահար դէմքով՝ հին խունացած շուրջառը ծածկած հոգեհանգստեան կարգն էր կատարում։

Եկեղեցական տխուր արարողութիւնը կանանց լաց ու կոծի հետ խիստ յուզիչ տեսարան էր ստեղծել։ Հնչվեց քահանայի վերջին «հոգւոյն հանգուցելոյն»-ը և դագաղը հնադարեան մռայլ տաճարից գիւղացիք դուրս բերին եկեղեցու գաւիթը։

Իսկ կանանց սուգն ու շիւանը շարունակվում էր։

Հ. Զաքարեան մօտեցաւ նրանց մխիթարական խօսքերով։

«Մի լաք անվերջ, հերիք է, մենք բոլորս պիտի մեռնենք, քանի որ մահկանացու ենք. այս աշխարհում մնացող մարդ չը կայ. Աստուծոյ կամքն է, պէտք է խոնարհվել»։

Այդ խօսքերից յետոյ նոյն րոպէին տիրեց լռութիւն, միայն մի պառաւ կին, ըստ երևոյթին ննջեցեալի մայրը, չը բաժանվելով դագաղից խոր հառաչանքներով շարունակում էր արտայայտել մորմոքված սրտի կսկիծը։

Ես չը կարողացայ դիմանալ ու դուրս եկայ տաճարից։

Սուգը Արևելքում ունի իր բնորոշ կոլորիտը. նա սիրում է իր մասին բարձրաձայն բարբառել, որպէսզի աշխարհը իմանայ սգաւորի կսկիծը և նրան կարեկից լինի։ Արևելցին չը գիտէ իր արտասուքը զսպել սրտի խոր ծալքերում և տանջվել ներքուստ, այլ ընդհակառակն արտասուքը պահում է աշխարհի համար, որի առաջ և ողբում է իր սև օրը։ Արևելցու սուգը միալով մենակ թմրում է իր վշտի մէջ և լռում, իսկ դուրս գալով աշխարհ՝ յուզվում է և ալեկոծվում, կարծէք ուզում է ասել, ահա տեսէք, որքան մեծ է իմ կսկիծը, որքան թշուառ եմ ես...

Մինչև այժմ Կովկասի խուլ անկիւններում սգաւոր կինը թախտի վրա ծալապատիկ նստած, ընդունելով մերձաւորներին, սկսում է երկու ձեռքով չարաչար հարուածել ծնկները և այտերը ու բարձրաձայն հեծեծալ և ապա մարելով ընկնում է վայր թախտից, բայց հէնց որ հեռացան ցաւակից հիւրերը, սգաւորը անմիջապէս հանգստանում է և սովորական տրամադրութեամբ դիմում է իր առօրեայ աշխատանքին. նոյն երևոյթը կարելի է գիտել և ուրիշ աւելի լուսաւորված կենտրոններում առաւել կամ նուազ ձևափոխութեամբ։

Այն վիշտը խոր է և անյատակ, որը ներքուստ տապակվելով, արտաքուստ չէ արտայայտվում ջղաձիգ գալարումներով և սիրտ ցնցող գոռգոռոցներով... գետի հանդիստ հոսանքը նրա խորութեան նշանն է...

* *

Երկար ժամանակ մենք չէինք կարող մընալ Գօշավանքում, ուր գիշերելու բացառապէս ոչ մի յարմարութիւն չը կար։

Պատրաստվելով վերադառնալ՝ վերջին պտոյտը կատարեցինք Մխիթարավանքի շուրջը։

Որքան սքանչելի է Տանձուտայ Ձորը բնութեան հրաշակերտ տեսարաններով, բայց և որքան տխուր խոհեր է նա զարթեցնում, երբ յիշում ես նրա պատմական փառաւոր անցեալը և համեմատում նրա ներկայ ամայի կիսաւեր վիճակի հետ։

Մեծ վարդապետի մենաստանը այսօր բուերի և չղջիկների ապաստան է դառել...

* *

Երկու խօսք ևս Ջուխտակ վանքի մասին և դրանով կը գոցենք մեր ամարային տպաւորութիւնների շրջանը։

Երկու մոլորված որբերի նման կանգնած են խուլ անտառի մէջ երկու դէմ առ դէմ շինված հինաւուրց տաճարներ, ժողովրդի բերանում աւանդաբար Ջուխտ կամ Ջուխտակ վանք անունով։

Շրջապատը՝ անտառ, սար ու ձոր, իսկ վերևից նայում է հարաւային ժպտահայեաց պայծառ երկինքը։

Անտառային խոր լռութեան մէջ դարևոր ծառերի սօսափիւնը և հեռուից լսվող լեռնային գետակի կարկաճն է, որ ստեղծում է այդ վանքի շուրջը խորհրդաւոր առասպելական ոլորտ։

Գիշերները, երբ ստուերները խտանում են և հնադարեան վանքը իր կանաչազարդ շրջապատով ծածկվում է թանձր խաւարի քօղով, թւում է, թէ անտառային ոգիների աշխարհ է դա, ուր ամեն մի խշխշոց սարսափ ազդելու չափ տպաւորութիւն է թողնում մարդու երևակայութեան վրա։

Ձմեռը ծածկված ձիւնով, ամառը անտառի դալար կանաչով պատած, Ջուխտակը՝ բոլորովին կղզիացած աշխարհից, մեն-մենակ դարեր է անցկացրել այս կուսական վայրում։

Ջուխտակի վրա նայողը որբի լացը պիտի յիշէ անշուշտ, այնքան նա տխուր է, այնքան նրա արտաքինը լալկան ուռենու նման թախծալի է...

Երկու սիրուն տաճարներ, դէմ առ դէմ կանգնած, անցած գնացած օրերի սրտառուչ ողբն են երգում. այդ տպաւորութիւնն է ստանում այցելողը։

Մենակութեան կսկծալի պատկերը աւելի սրտաշարժ գոյն է ստանում, երբ մօտենում ես վանքին կպած միաբանական խուցերին, որոնք այժմ ներկայացնում են մի մամռապատ քարակոյտ աւերակներում բուսած ծառերով և թփերով...

Իսկ մի քանի քայլ հեռու, վանքի հարաւային կողմը շարված են տապանաքարեր՝ հին ճգնաւոր եկեղեցականների հանգստարանը...

Տխուր խոհերով պաշարված՝ ես կանգնեցի հեռաւոր անցեալի այդ սգաւոր յուշարձանների առաջ...

Վանքը գրեթէ անվնաս մնացել է մինչև մեր օրերը, եթէ չը հաշուել գմբէթի վրա նկատված մի քանի ճեղքերը և ընկած քարերից գոյացած բաց տեղերը, որոնց շուրջը բուսել են արդէն ծառեր։

Պատերի վրա մնացած արձանագրութիւնները անհնարին եղաւ ընթեռնուլ, բայց վանքի յիշատակագրերից երևում է, որ տաճարներից մէկը շինված է յանուն ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, իսկ միւսը ս. Աստուածածնի. այդ վերջին տաճարի շինողն է եղել ՈՄ հայոց թւականին (1201) վանական ուխտի Հայրապետ առաջնորդը, որ կտակել էր ամեն ճրագալոյցին պատարագ մատուցանել իր յիշատակին։ Տապանաքարերից մէկի տակ հաւանօրէն նրա աճիւնն է ամփոփված, սակայն փորագրած տառը ժամանակի ընթացքում սրբված լինելով անհնարին եղաւ կարդալ շիրիմների արձանագրութիւնը։

Վանքի բարձրաւանդակից բացվում են հրաշալի լեռնային տեսարաններ, որոնց վրա կարելի է ժամերով անձանձիր նայել և զմայլվել. ինչ բարեխառն զովարար օդ, որին այնչափ կարօտ են մեր՝ քաղաքում մաշված՝ թոքերը։

Ջուխտակ վանքի բարձրութիւնից վայր իջնելով, դուք մտնում էք լեռնային գետակի ձորը, ուր գտնվում է յայտնի թթու ջրի բուժարար աղբիւրը, Դիլիջանի ժողովրդի և ամարային հիւրերի սիրած զբօսավայրը։

Շնորհակալ եմ հ. Ապրեսեանին, որի ընկերակցութեան քաղցր հաճոյքը ես վայելեցի լիովին վերջին երկու ճանապարհորդութիւններիս ժամանակ։

Նա ևս ինձ նման, սիրելով բնութիւնը, պտտել է իր գաւառի բոլոր նշանաւոր և գեղանկար տեղերը ու հին վանքերը։

Ամարային տպաւորութիւններս կը մնան անջնջելի իմ յիշողութեան մէջ, և այն, ինչ որ կարողացաւ ընդգրկել միտքս ու սիրտս մեր նախնիքների թողած կոթողներից, կը լինեն իմ նուիրական մտածմունքների ու խոհերի յուզիչ նիւթը...

Յ. Ապենդիարեան

*) Տես «Մշակ» №№ 16, 17.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՉ

Երկամեայ անդուլ աշխատանքից և ջանքերից յետոյ, Թոքախտի դէմ մաքառող Կովկասեան Ընկերութիւնը ներկայումս իր ձեռքի տակ ունի այնքան դրամագլուխ, որ կարող է սկսել սանատորիայի կառուցումը Աբասթումանում թոքախտաւորների համար, որին և կը ձեռնարկվի անմիջապէս Արօղինգա լեռան վրա հողաբաժին ստանալու համար պատշաճ իշխանութիւնից թոյլտւութիւն ստանալուց յետոյ։ Մտադրութիւն կայ կառուցմանը ձեռնարկել այս տարվայ գարնանից։

Սակայն գործը իր վախճանին հասցնելու համար, նրան մեծ ծաւալով զարգացնելու և սանատորիան ժամանակակից գիտութեան և տեխնիկայի բոլոր պահանջներին համապատասխանեցնելու համար պահանջվում են դարձեալ շատ միջոցներ։ Եւ ահա ընկերութեան վարչութիւնը դիմում է՝

1) Գործին համակրողներին—օգնութեան գալ կամ ընկերութեան անդամ գրվելով, կամ միանուագ նուիրատւութիւններով յատկապէս սանատորիայի հաստատման համար, կամ ծանօթների մէջ նուէրներ ժողովելով և Թոքախտի դէմ կռւելու օգտակար գաղափարը պրօպագանդա անելով։

2) Շահագրգռված անձանց և հաստատութիւններին—մասնակցել սանատորիայի կառուցմանը, ապահովել իրանց մահճակալներ որոշ թիւ, վճարելով միանգամից ամեն մի մահճակալի համար 1500 ր., որի փոխարէն սանատորիայում կը պահվի, կը խնամվի և կը բժշկվի հիւանդը ամսական 50 րուբլով։ Կողմնակի անձանց համար վճարը կը լինի բարձր։

Ձեռնարկելով Թոքախտով տառապողների համար այնքան անհրաժեշտ հաստատութեան— Անդրկովկասում բարեկեցիկ լեռնային 1-ին սանատորիայի իրականացման, որ կարող է խթան ծառայել հիմնելու և նոյն տեսակ սանատորիաներ և խոշոր դեր խաղալ Թոքախտի դէմ կռւելու գործում, ընկերութեան վարչութիւնը կոչ է անում հասարակութեան աջակցել նրան։

Ընկերութեան փոխ-նախագահ՝
Ալ. Խատիսեան

ՀԱՐԵՒԱՆՑԻ ԱՅՑ ԲԱԳՈՒԻՆ

Հարկն ինձ մի օր տարաւ Բագու։ Տարիներ էր որ ես հրաժեշտ էի առել այդ քաղաքից, և այժմ հարկի բերմունքով վերադառնում էի նորը տեսնելու։

Առաջին անգամ, երբ ես ոտ դրի նաւթային աշխարհի այդ շահաստանը, նա մի Բաբելոն էր, կեանքն եռում զեռում էր այնտեղ, և նաւթարդիւնաբերողն ու Թանգարը—վաճառականը—իրանց փառքի գագաթնակէտի վրա էին։ Քաղաքը լողում էր փարթամութեան մէջ։

Պէտք էր տեսնել այն տարիներում ծովափնեայ փողոցը. նա մի ճեմելիք—զբօսարան էր, ուր հեւաւոր ամբոխը ծփում էր յետ ու առաջ. գեղեցիկ սեռը իր պերճանքն էր հանդիսացնում այնտեղ որպէս և ամենուրեք, և ակնեղէններն, իբրև յուռութներ, փայլփլում էին նրա արդուզարդի մէջ՝ իրանց շուքն աւելացնելով աչքերի հրապոյրքի վրա։ Մանաւանդ մի արշաւարան էր այդ փողոցը. սեփական շքեղ կառքերը՝ փունջուն, ահիպարանոց երիվարներից ձգված, արշաւասոյր անցնում էին ու դառնում՝ հեծուորների կենսազուարթ ճոխութիւնը փառաւորելով դիտողների աչքին։

Դէմքեր են գալիս տեսութեանս առաջ, ամբարտաւան արքայիկներ, որոնց տուել էր ոսկին և՛ լեզու, և՛ համարձակութիւն, և՛ ինքնօրինութիւն. որոնք բարձրից էին նայում քեզ և գիջողաբար ընդունում քո ողջոյնը։ Ապարանքներ ունէին նրանք, որոնց կահաւորութիւնը շլացնում էր դիտողի աչքը։

Քաղաքը իր տօնական փառքի մէջ էր այն ժամանակ, և կարծես հազար ու մէկ գիշերների կախարդանքը վերածնունդ առած լինէր այնտեղ։

Ամենակարող էր ոսկին, և նրա մոգական գաւազանի ազդման տակ երևան էին գալիս Շամիրամական զբօսարանները իրանց հուրնհրեղէն յաւերժահարսներով՝ լոյսերի շողշողման, երաժշտական ձայների, կաքաւների մօլուցքի և շամպանեա գինու կայծերի մէջ. Արամազդ ոսկու անձրևով իջնում էր Դանայէների գոգը։

Այդպիսի մի դիւթական փոթորկի յորձանքների մէջ պտոյտ-պտոյտ էր գալիս Բագուն խելացնոր։

Բագուն, ոսկու շատրուանների այդ քաղաքը։

Եւ հրապոյրների գոլորշիների մէջ արբեցած Սիբարիտների ամբոխը իջնում էր Կասպիականի ալիքների մէջ իր հրայրքը հանդարտեցնելու. և զբօսանաւը նրան ալիքների շալակին առած՝ սուլելով ու շչելով տանում էր ծովի խորքը, ուր, գիշերախառն, Սիրենաները ջահավառում էին կոհակները՝ գըրգանքին անձնատուր ամբոխը շքով ընդունելու։ Աքանչելի հրախաղ, ուր իրար ջնջող երկու տարրեր—հուրն ու ջուրը—գիրկընդխառն են լինում իբրև ներդաշնակ կենակիցներ՝ հիացմունք տալու զբօսասէր աչքին և պաշտեցնելու միամիտ միտքը։

Այդպէս այն ժամանակներում խելայեղված էր Բագուն իր երանութեան մէջ. Նա օրօրվում էր ամենահեշտալի երազների գըրկումը և մտածում չէր թէ զարթնելը կայ։

Սակայն, աւաղ, որքան խաբուսիկ, որքան անկայուն է փառքը, երբ փառատէրը իմաստութիւնը չունի իրան աջակից։ Սիբարիտը, անձնատուր իր հեշտանքներին, ժամանակ իսկ չունէր մտքով տանելու թէ շողշողուն օրերին ամպամածները, մրրկաբերները կարող են յաջորդել։ Նա խակի մտածում էր, թէ նաւթային ոսկեհոսիկ առուն, որ հոլովում էր իր մանրածածան ալիքները դէպի ամբարը, որի ճաճանչները արևի շողքի տակ գրաւում էին նոյնիսկ գեղագէտ դիտողի աչքը, մտածում էր, հարցնում եմ, Սիբարիտը, թէ կը գայ մի օր, երբ ոսկին ծաւալող այդ առուն կը նուազի այնքան դէպի ցամաքութիւն, որ իր տուածով բաւական չի գայ, չեմ ասում Սիբարիտի իրան բաքոսական խնճոյքներին և հերարձակ բաքքանտների գիրկն հեղեղելուն, այլ անգամ իրան ծնող հօրը սնուցանելուն, որի յատակը խորացել և խորանում հա խորանում է դէպի դժոխք։

Այժմ սակաւիկ տարիներ վրան անցել, ես այդ կախարդական քաղաքը տեսայ իբր տխեղծ։ Տխուր երևաց նա իմ աչքին որպէս սուգ հագած այրի։ Խուսար երևաց երբեմնեան փարթամ ծառը, որի զմրուխտային կանաչի վրա այժմ նստած է փոշին հաստ շերտով, որին տոչորում է արևը, իսկ երկինքը պղնձացել է նրա վրա ու չէ տալիս ցօղ՝ փոշին սրբելու և զմրուխտը շողացնելու համար։

Սև-քաղաքի սագերը, Սև-քաղաքի սագերը։ Դուք պատկերացրէք մօրիս տեսութեան առաջ, երբեմնի Ջրային լուսափետուր հաւեր, որոնց ձիւնային փայլը տխեղծված է տարտարոսական քաղաքի արտաշնչած մրի տակ։

Ապարանքների պատերը աղտոտվել թըխացել էին, և նոր ոճի գրաւիչ ճարտարապետութիւնը այդ տխեղծ վերարկուի տակ կորցրել էր իր հրապոյրը։ Ծովափնեայ փողոցը մունջ էր, և նրա նոր՝ իբր բուլվարտան՝ ճեմելիքը զուարթութեան ժպիտը չունէր իր պատկերի վրա։

Մի չար ոգի, իր Թունաւոր, ապականիչ վատ շնչով անցել էր ասես այդ քաղաքի վրայով։

Մի բան միայն նորաշուք և վսեմօրէն գրաւիչ և հոյակապօրէն բանաստեղծական երևաց իմ աչքին, որի կատարման, ծայրաւարտութեան տօնախմբական հանդէսին կը ցանկայի ներկայ գտնվել. դա հայկական նորակառոյց սրբազան տաճարն էր։

Մի գեղեցկութիւն, արդարև, որի նազելի, յաւերժահարսնային կազմն ու հասակը դաբևանդի վրա արձանացած՝ ձգտում է դէպի երկին, քաշելով իր հետ դէպի վեր դիտողի ուշն և ուրուշը։

Ո՞ւր է թէ դա մի խորհրդանիշ, մի մարգարէութիւն լինէր դէպի վերածնութիւնը հայ հոգու։ Ա. Մ. Եզեկեան

ՌՈՒԲԷՆ ՄԷԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆ

Երէկ, յունվարի 26-ին հողին յանձնվեց Ռուբէն Մէլիք-Ադամեանը, որ վախճանվեց Թիֆլիսում ամսիս 23-ին։

Հանգուցեալը երկար ժամանակ կատարել է Էջմիածնի սինօդի մօտ Թարգմանի պաշտօն։ Ապա երկար տարիներ վարել է Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան քարտուղարի պաշտօնը։

Նա բարի, հեզ մարդ էր և ամենքից սիրված և յարգված իր ուղղամտութեան և շիտակութեան համար։

Հանգուցեալը մեռաւ մօտ 60 տարեկան հասակում։

ՈՒՐԱԽԱԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹ

Ուրախալի է, ի հարկէ, և վերին աստիճանի ուրախալի, որ վերջապէս բաւական լուրջ ուշադրութիւն է դարձվում մեր ուսանող մատաղ սերնդի առողջութեան վրա, որը մեր մանկավարժների և հոգաբարձուների ուշադրութեան չէ արժանացել մինչև այժմ։ Եւ ինչպէս պիտի արժանանար, քանի որ մեր պարոն հոգաբարձուները և մանկավարժները զբաղված են, առաջինները ուսուցիչներին խմբովին արտաքսելով, իսկ վերջինները մեծ-մեծ ռոճիկով դասեր գըտնելու գործով. ահա սրանով է սկսվել մեր ուսումնարանների ներքին աշխարհը և սրանով էլ վերջանում է՝ ուսուցիչներ արձակել և մեծ-մեծ ռոճիկներով դասեր որոնել, ուրիշ ոչինչ։

Սակայն ուրախալի է, որ բժ. Քաթանեանը շատ իրաւացիօրէն և եռանդուն կերպով բողոքում է մեր ուսումնարանական մարմինների դէմ, առաջարկելով մարմնամարզական պարտադիր դասեր մտցնել մեր բոլոր դպրոցներում։ Յարգելի բժշկին ձայնակցեց Ա. Քալանթար երկու առաջնորդող նուիրելով վերոյիշեալ հարցին։

Տպվեց և մի փոքրիկ՝ բայց գողտրիկ ու սրտառուչ յօդուած դարձեալ նոյն հարցի վերաբերմամբ «Մշակում» ինձ անծանօթ տիկնոջ կողմից «Վերջապէս» վերնագրով և «Ընթերցող» ստորագրութեամբ։ Սիրելի է յուսալ, որ յարգելի «Ընթերցողը» անուշադիր չի մնայ հայ մայրերի կողմից, որոնց համար սեփական կեանքի չափ թանգ է իրանց զաւակների առողջութիւնը։

Ներկայումս բոլոր քաղաքակիրթ աշխարհներում մարմնամարզութիւնը ուսանող սերունդի համար պարտադիր է անխտիր, այն հարցի մասին այլևս չեն վիճում, ընդհակառակն աշխատում են առաւել բազմակողմանի դարձնել։ Բայց զարմանալի և ցաւալի է տեսնել, որ մեզանում գտնվում են մարդիկ, այն էլ բժիշկներ, որ quasi հեղինակաբար ուզում են հաւատացնել ընթերցողին թէ մարմնամարզութեամբ ոչինչ չէ կարելի ուղղել. և «որ նրանք (ուզում է ասել երեխաները) մինչև անգամ երկու ոտի վրա կանգնել չը գիտեն և ոչ երկու (?) զաւակի վրա նստել։ Հաւանական է, որ մեր երեխաները չը գիտեն երկու զաւակի վրա նստելը, երևի այն հասկանալի պատճառով, որ երկու զաւակ չունեն, ոբովհետև եթէ դժբաղդօրէն երկու զաւակ ունենային, այն դէպքում ստիպված կը լինէինք մեր երեխաներին տանել Բիլրոթների ու Դուայէնների մօտ անդամահատելու։ Բարեբաղդաբար այսպէս չէ և ուրախալի է, որ այսպէս չէ։

Իսկ եթէ մարմնամարզութիւնը պարտադիր առարկայ դառնայ մեր դպրոցներում, այն ժամանակ երեխաները, բացի երկու ոտի վրա կանգնել և երկու զաւակի վրա նստել գիտենալուց, կը լինեն առողջ, ամրակազմ, եռանդուն և կորովի, որ շատ ցանկալի է, և այս ամենը կը ստացվի խելացի ու րացիօնալ շուէդական մարմնամարզութեամբ, որը՝ մի ինչ որ քամբաղդ բերմունքով, անծանօթ մի գիտութիւն է մեր բժիշկների մեծամասնութեան համար։ Շուէդիայում մարմնամարզութեան դասատւողները, պատկառելի թւով, բժիշկներ են. բժիշկներ, որոնք, Միւնխէնի ականաւոր խիրուրգ-գինեկոլոգ Ցիգենշպեկլի աւսութեամբ, 12 տարի են ուսել բժշկական գիտութիւնը։ Ապա ուրեմն, կարծում եմ, վատ չէր լինի, եթէ մեր հայ բժիշկները բարեհաճէին ծանօթանալ փոքր ի շատ չափով մարմնամարզական գիտութեան հետ, որի վերաբերմամբ մեծ գրականութիւն կայ եւրոպական բոլոր լեզուներով։

Մկրտ. Նաւասարդեան

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՆ ՈՒ ԹՈՒՐՔԱՀԱՅԸ

«Քամի ցանողը փոթորիկ կը հնձէ»—ասում է առածը։ Տիրահաշտ Տաճատ վարդապետը, որ մի ժամանակ եգիպտական պարտք էր դարձել Էջմիածնի գլխին՝ վերջերս էլ ցաւ էր դարձել Թիւրքիայում վանեցիների ու Դաշնակցութեան գլխին. միայն մի քանի ժամանակ առաջ կարողացան իրանց օձիքն ազատել, թէ վանեցիք և թէ դաշնակցականները։

Ներկայումս Կ. Պոլսի ազգային ժողովի փոքրամասնութիւն կազմող երեսփոխաններն էլ գործում են խուժանի ու մահակների միջոցով, սակայն մոռանում են, որ մահակն երկու ծայր ունի դժբաղդաբար, և եթէ այսօր իջնում է նա իրանց հակառակորդների գլխին՝ վաղն իջնելու է աւելի ուժգնապէս իրանց սեփական ճակատին։

Զարմանալի ծանր է քննադատել մի հիմնարկութիւն, որի գործունէութիւնը, երբ ժողովրդական ներկայացուցչական մարմնի՝ պիտի ամեն քննադատութիւններից բարձր լինէր, բայց մենք հիմա ականատես ենք Կ. Պոլսում այնպիսի տխուր դէպքերի, որոնք մեզ մի աւելորդ անգամ ապացուցում են, թէ մենք մեր հիմնարկութիւնները գնահատելու ոչ ցանկութիւն և ոչ կարողութիւն ունենք։ Խօսք չը կայ, ամեն մի պարլամենտի մէջ ծանր է փոքրամասնութեան վիճակը, որի ձայնը միշտ խեղդվում է մեծամասնութեան ձայների առաջ. այժմ պետական իրաւագիտութեան մէջ էս դրված է այդ հարցը, թէ որպէս հարկաւոր է պաշտպանել փոքրամասնութիւնը մեծամասնութեան բռնութիւնից և առ այժմ խնդիրը լուծվում է հետևեալ կերպով, թէ պիտի ժողովրդական իրաւագիտակցութիւնը զարգանայ, որպէսզի ամեն մի անհատ յարգէ իր դիմացինի կարծիքն ու իրաւունքը։ Թէև սրանով խնդիրը չէ լուծվում բոլորովին, սակայն ոչ մի դէպքում թոյլատրելի չէ, որ իրաւունքի հարցերում բռունցքն ու մահակը գործ տեսնեն։ Այժմեան ռուսական երրորդ Դումայում ակներև է, թէ ինչ ծանր կացութեան մէջ է գտնվում օպպօզիցիան, բայց նա երբեք չէ ստորացնում այն հիմնարկութեան պատիւը, որ շատ թանգ է Ռուսաստանի համար. որպիսի գերմարդկային ոյժ են գործ դնում ձախակողմեանները, որպէսզի կարողանան զսպել իրանց զայրոյթը, երբ Պուրիշկէվիչ, Մարկով 2-րդ և ընկ. ցանկանում են Դուման բալագան դարձնել, երբ նրանք անդուլ բերանով ցեխոտում են Ռուսաստանի գիտութեան բարձր տաճարները։ Ո՛չ, բռունցքն ոչ ոքի և ոչ մի բանում չէ կարողացել համոզել, ուստի ի զուր է նաև սօփաներով գործ տեսնելը, մանաւանդ, որ մէջտեղը սկզբունքային հարց չը կայ։

Կրքերի հրդեհը Թիւրքիայում այնպիսի բոցավառութեան է հասել, որ միայն պատրիարքի հրաժարականը, որպէս մի որոտ՝ կարող է սթափեցնել։ Եւ Դուրեան սրբազանի բռնած դիրքը, որչափ էլ մենք նրա նկուն, յողդողդ և տատանվող գործունէութեան չը համակրենք՝ ամենախմաստունն է։ Խօսքն ու բարոյական հեղինակութիւնն այլևս ազդել չեն կարողանում և նա չէ կամենում իր դիրքը պահած լինել ոստիկանական միջոցներով, քանի որ այնտեղ, ուր բարոյական հիմքեր չը կան՝ ֆիզիկական ոյժը միայն ժամանակաւոր մի պատնէշ է, աւազի վրա հիմնած։ Այո, սուինների ամեն ինչ կարելի է անել, սակայն սուինների վրա շարունակ նստել՝ անկարելի է։ Թիւրքական սուիններով կարող էր Դուրեան իր հեղինակութիւնը ժամանակաւորապէս վերականգնել՝ բայց այդ սուինների վրա նստած պատրիարքութիւն անել անհնար էր. և նա հրաժարվում է։ Թերևս յուզված կրքերը հնարաւոր լինի զսպել այս միջոցով։

Իսկ մեր quasi յեղափոխականները կամենում են ինչ գնով և լինի պահպանել նրան. նրանք ցանկանում են, որ թիւրքական սուինների փոխարէն գործ տեսնեն նրանց դաշոյններն ու խուժանի դագանակները, և դրանով նորէն ցոյց են տալիս, որ մենք մեր ողջ էութեամբ ստրուկ ենք ու բռնակալ։ Քանի կախված էր մեր գլխին Կարմիր Սուլթանի բռունցքը, մենք կորացած ըստրուկներ էինք ու՝ «կեցցէ վեհափառ սուլթան» էինք գոչում. վերացաւ բռունցքը, մենք սատրապ ենք ու փոքրիկ Համիդներ և պահանջում ենք, որ մեր խօսքն ինչ կերպ և լինի յարգուի։ Սա բնորոշ է, քանի որ ստրկութեան ու բռնութեան միջև միայն մի աստիճան կայ։

Մենք առաջադէմ, նախաձեռնող ու կուլտուրական ազգ ենք ասելով՝ բարձ ենք դրել մեր գլխի տակ ու ննջում ենք, իսկ մեր տակից վարպետօրէն հանում են կապերտը. այնտեղ ժողովուրդը սովամահ, գիւղացին անհող, մեր որբերն ու քոյրերն ուրիշների խնամքին յանձնված խորթանում են հայրենի լեզուից ու կրօնից, իսկ մենք եղբայրասպան կռիւներով, երկպառակութեամբ ու միմեանց արիւն վոթելով ենք զբաղված։ Եւ այս ամենը, հարկաւ՝ յանուն ազատութեան։

Սակայն պարզ է, որ մենք ազատութիւնը պաշտում ենք միայն մեր շուրթերով. նա մեր լեզուից այն կողմը չէ անցնում, իսկ մեր հոգու խորքում՝ տարիչեան դատարկութիւն է տիրում... Առ-Ջէն

Մօսկվա, 16 յունվարի

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Մօսկվա, 18 յունվարի

Ռուսաց ազնուականութեան ժողովարանի բոլոր դահլիճներում կայացաւ առևտրական ինստիտուտի բալ-պարէն։ Բոլոր դահլիճները գեղեցիկ կերպով զարդարված էին տրօպիկական բուսականութեամբ։ Պարահանդէսի կազմակերպողները ոչինչ չէին խնայել ամեն ինչ գեղեցիկ և հետաքրքրական դարձնելու համար։ Այսպէս, միայն դեկօրացիաների վրա ծախսվել է 3 հազար րուբլուց աւելի մի գումար. իսկ դեկօրացիաները ներկայացնում էին տարվայ չորս եղանակները։ Պարահանդէսի սկիզբը նշանակված էր երեկոյեան 10 ժամին։

Այցելուներից տղամարդիկ ֆրակներում, իսկ կանայք պարահանդէսի տուալետներում էին։ Թանգարժէք ադամանդներն ու քարերը պսպղում էին տալիս ամենուրեք։ Մեծ հետաքրքրութիւն զարթեցրեց կաբարէն, որի իւրաքանչիւր սեղանից օգտվելու համար միայն, վերցնում էին 30 րուբլի։ Կաբարէյում տեղի է ունեցել համերգային բաժին՝ Մօսկվայի փոքր թատրոնի դերասան Վ. Լեբեդեվի ղեկավարութեամբ։

Տեղերի գները խիստ թանգ է եղել։ Շատերը, ի նկատի ունենալով որ պարահանդէսի ամբողջ հասոյթը յատկացված է առևտրական ինստիտուտի սեփական շինութիւն կառուցանող ֆոնդի օգտին, վճարել են հազարներ. այսպէս, յայտնի բարեգործուհի Մ. Մօրօզովա վճարել է 10,000 րուբլի մի պատուաւոր տոմսակի համար. մի այլ առևտրական ֆիրմա 5,000 րուբլի, ուրիշները 3000-ական րուբլիներ, շատերն էլ 1000-ական։ Բացի այդ, Վ. Գօրբունօվ մի փունջ ծաղիկների համար վճարել է 5,000 րուբլի, նոյն նպատակով Տերեշչենկօ, Պրօտօպօպօվ, եղբ. Բախրինները և ուրիշները 1000-ական րուբլի և այլն։ Այնպէս որ պարահանդէսից ստացած զուտ արդիւնքը հասնում է մի հսկայական գումարի՝ 100,000 րուբլու։ Դա մի այնպիսի պարահանդէս էր,—ասում են տեղական թերթերը, որի նմանը դեռ չէ եղել Մօսկվայում իր հիմնադրութեան օրից սկսած մինչև օրս։

Պարահանդէսին նուագում էին մի քանի նուագախմբեր։

Շնորհիւ այն բանի, որ ինստիտուտի վարչութիւնը բաց էր թողել մօտ 300 տոմսակ, ուսանող-ուսանողուհիներից մօտ 300 հոգի հնարաւորութիւն ունեցան ներկայ գտնվելու այդ պարահանդէսին ձրիաբար։

Ինստիտուտի վարչութիւնը սեփական շէնքի համար մինչև օրս ունէր 160,000 րուբլի, եթէ դրան աւելացնենք բալի հասոյթը, կը ստացվի 260,000 րուբլի։ Այս բոլորից յետոյ հիմք կայ կարծելու, որ շուտով կը ձեռնարկվի ինստիտուտի շինութեան կառուցման, թէև նրա վրա պիտի ծախսվի մօտ մի միլիոն րուբլի։

Առանձին օգնութեան և խրախուսանքի արժանի է ինստիտուտը պահող ընկերութեան նախագահ Ալ. Սիմ. Վիշնեակօվի եռանդուն և բեղմնաւոր գործունէութիւնը յօգուտ ընկերութեան կուլտուրա-կրթական հաստատութիւնների ծաղկման և բարգաւաճման։ Nota-Bene

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 24 յունվարի

Ներկայումս Փամբակում է գտնվում թեմական տեսուչ Թ. Խզմալեանը և առաջին անգամ այցելում է մեր բոլոր գիւղական դպրոցները։

Վերջապէս մեր փայփայած յոյսերի որոշ մասը իրականացաւ. ազատվեցին ամբողջ թեմի 150-ից աւելի ծխական դպրոցները երկար տարիների բացարձակ անտէրութիւնից։

Իւրաքանչիւր կուլտուրական հիմնարկութիւն, որքան էլ նա վայելէ ամբողջ մասսայի ընդհանուր համակրութիւնը, եթէ նա զուրկ է կանոնաւոր հսկողութիւնից և մուրացութեան է մատնված, անկարող է տալ փայլուն հետևանքներ և վաղ կամ ուշ կը դատապարտվի վաղաժամ մահվան։

Ահա այդ տեսակէտից չափազանց ուրախալի է, որ ընդարձակ թեմի ծխական դըպրոցները ունեն երկու մանկավարժ, որոնք կարող են նպաստել կրթական գործի տարածման և ամրապնդման։

Ամսիս 19-ին տեսուչը ժամանելով Մեծ-Ղարաքիլիսա, երկու օր շարունակ այցելեց ծխական դպրոցը, ներկայ եղաւ բոլոր դասատուների պարապմունքներին, մանրամասն ծանօթացաւ դասարանների բանաւոր և գրաւոր աշխատանքների հետ։

Իր այցելութիւնը վերջացնելուց յետոյ հրաւիրեց ուսուցիչներին և հոգաբարձուներին խառն ժողովի, ուր արեց իր դիտողութիւնները և տուեց մի շարք անյետաձգելի հրահանգներ։

Տեսչի ստացած տպաւորութիւնները լաւ էին, որը և մտցվեց արձանագրութեան մէջ։

Առանձնապէս շեշտեց ուսուցչական և հոգաբարձական կազմերի մէջ գոյութիւն ունեցող համերաշխութիւնը, որը մեծ գրաւական է դպրոցի ապագայ առաջադիմութեանը։

Ամսիս 23-ին տղայոց դպրոցում տրվեց հայոց լեզուից, ռուսաց լեզուից և թւաբանութիւնից փորձնական դասեր. լսելու էին եկել շրջանի ծխական դպրոցների ուսուցիչ-ուսուցչուհիները։

Դասերից յետոյ տեսչի նախագահութեամբ, եղաւ փորձնական դասերի հրապարակային քննադատութիւնը։

Վիճաբանութեանը արվում էր միանգամայն կանոնաւոր ընթացքով։ Արծարծվեցին մի շարք դիդակտիկական և մեթոդական հարցեր։

Արվեցին համապատասխան որոշումներ։

Խզմալեանը իր շնորհակալութիւնը յայտնելով դասատուներին, չափազանց գոհ սրտով փակեց ժողովը, խոստանալով մօտիկ ապագայում կրկին այցելութեան գալ։

Ամսիս 24—26-ին այցելելու է Ղշլաղի, Եղաբլուի և Համամլուի դպրոցները։

Մ. Ղազարեանց

Շուշի, 13 յունվարի

Ղարաբաղի ժողովուրդը սպասում էր եկեղեցիների բարեփոխման, ծխակատարութեան կրճատման, երկար ուտիսում և շաբաթապահքերին հետևող օրերին պսակատարութեան թոյլտւութեան, չհասների թեթևացման և այլն և այլն։

Հոգևորականութիւնը սպասում էր իր վիճակի մի փոքր թեթևացման, իր և ժողովրդի մէջ սկսված անվերջ անբաւականութեան վախճան դնելուն, կալամաս ցորեններին և այլ տուրքերը ստանալուն։ Սրանից մի քանի տարի առաջ քամելիօնների շնորհիւ հոգևորականութիւնը զրկվեց իր հասոյթներից։ Այդ ժամանակ նա ուզում էր հրաժարական տալ, աւելի պարզ ասած գործադուլ անել, բայց եղան ուրիշ մարդիկ, որոնք խորհուրդ տուին այդ քայլին չը դիմել, այլ սպասել նորընտիր հայրապետին և ամեն բան դնել նրա առաջ և նրանից դարման խնդրել։

Այրիացած քահանաները անկարող լինելով վարձկան կանանց ձեռքով կառավարել իրանց տնտեսութիւնը, իրանց համար կանայք են բերել և որպէսզի տրտունջների առիթ չը տան, դիմել են ժողովրդին և այդ մասին ստացել թոյլտւութիւն—համախօսական վճիռ։ Սրանք օր աւուր սպասում էին Հայոց Հայրապետի այս մասին թոյլտւութեան։

Եկեղեցական-ծխական դպրոցները ներկայացնում են քաոս։ Այն արդիւնքը չէ արտադրում ինչ որ պէտք է։ Ամեն մի ուսուցիչ ունի մի ուղղութիւն և այդ ուղղութիւնը որքան ոյժ ունի առաջ է քշում։

Թեմական դպրոցը չունի հոգաբարձական օրինաւոր կազմ. ամեն բան յանձնված է մի քանի հոգու ձեռքը և նրանք ամեն մի բան զոհում են իրանց քմահաճոյքին։

Թեմը չունի առաջնորդ, կոնսիստորիան ղեկավար....։

Վանքերը չունեն վանահայրեր և այդ հինաւուրց յիշատակարանները քայքայվելու վրա են։

Կալուածները մատնուած են պաշտօնաթող ոստիկանների ձեռքը. սրանք օգտվելով հանգամանքից, որ թեմն անտէր է, Էջմիածինը ինտրիգների կենտրոն, իրանց ասածն են անում և պարտքը, պետական հարկերը հասցրել են 32 հազարի...

Այսպիսի մի բոլէում, այսպիսի մի սուղ ժամանակում մեռաւ Հայոց Հայրապետը և բոլոր խնդիրները, հարցերը ընկան մոռացութեան գիրկը։

Այժմ մի որոշ խմբի մարդիկ ուզում են ապացուցանել, որ Հայոց Հայրապետը չէ մեռել, այլ մեռցրել են։ Խեղճ մարդիկ։ Եւ որանք քարոզում են, որ հայերը Ամերիկայից սկսած մինչև Հնդկաստան Հայոց Հայրապետի արեան վրէժն առնեն նրանցից։ Ծիծաղելի քարոզ, ներշնչում, քսաներորդ դարի լուսաւորութեան արտացոլումը։ Բայց ո՞վ է այդ թղուկներին լսողը։

Պարզ յայտնի է, որ մի խումբ հոգեորսականներ չահագործել են վեհափառ Հայրապետին և իրանց անհաճոյ անձանց սևացրել նրա մօտ, որից և լարվել են միաբանական յարաբերութիւնները։

Այժմ ժողովուրդը պարզապէս տեսնում է թէ Էջմիածնում սիրոյ և միաբանութեան փոխարէն ի՛նչն է թագաւորում։ Ես եմ

—

Գանձակ, 23 յունվարի

Այսօր, ս. Յովհաննէս եկեղեցու ծխականները երրորդ անգամ ժողով գումարելով երէցփոխ ընտրեցին Իվան Աւալեան Իսահակեանցին, իսկ չորրորդ հոգաբարձու (նոր ընտրված և հրաժարված Աբրահամ Իսահակեանցի տեղ) ընտրվեց Մովսէս-բէկ Մելքոնեանցը. երկուսին ընտրեցին միաձայն՝ վերջինիս ընտրութեամբ հոգաբարձուների կազմը լրացած է համարվում և բաղկացած է հետևեալ անձինքներից. 1) Աղաջան Տէր-Սահակեան (հարկային տեսուչ), 2) Յովսէփ Խոջայեանց (նահանգական հողային ատեանի ատենադպիր), 3) Համբարձում Իսահակեանց, (փոխատու վարկի ընկերութեան դիրեկտոր), 4) Մովսէս բէկ Մելքոնեանց (պետական կալուածների կառավարութեան ատենադպիր) և 5) նոր ընտրված երէցփոխ Իվան Իսահակեանց (վաճառական)։ Բոլոր ընտրվածներն էլ համապատասխան են իրանց կոչման և փորձված անձնաւորութիւնների համբաւ են վայելում։

Ընտրող ծխականները մեծ հաւատով և յուսով սպասում են, որ նորընտիր երիտասարդ հոգաբարձուները երէցփոխի հետ միասին ձեռք-ձեռքի տուած ի մի սիրտ և հոգի կը գործեն, կարգ կը տան միանգամայն դպրոցի թէ մատուրականին և թէ բարոյականին և որ ամենից գլխաւորն է՝ շատ շուտ աւարտ կը տան խանութների շինութեան, որից կախված է ոչ միայն դպրոցի՝ այլ և գանձակեցիների նիւթական ապագան։ Գար. ք. Թումանեանց

—

Մոզդոկ, 16 յունվարի

Երկու տարուց աւելի է ինչ Մօզդոկում գոյութիւն ունի Կովկ. Հ. Բ. Ընկերութեան ճիւղը։ Այդքան ժամանակվայ ընթացքում ճիւղի վարչութիւնը միշտ խուսափել է որևէ դրական քայլ անելու, վստահ չը լինելով իր սեփական ույժերի վրա։ Վարչութիւնը ճիւղի սկզբնաւորման օրից իրան նպատակ է դնում բանալ տեղումս մի արհեստանոց ծխ. դպրոցին կից կամ առանձին, որպէսզի տեղիս չքաւոր դասակարգի երեխաները հնարաւորութիւն ունենան գրագիտութեան հետ միասին սովորելու որևէ գործնական բան։ Բայց շնորհիւ վարչութեան անդամների ծուլութեան և անփոյթ վերաբերմունքի, այդ գեղեցիկ սկզբունքը մնաց անիրագործելի։ Արհեստանոցի հետ միասին վարչութիւնը միտք է յղանում բանալ տեղումս մի գրադարան-ընթերցարան, որպէսզի հայրենիքից հեռու տեղական հայ գաղութը, որը համարեա թէ մոռացել է իր մայրենի լեզուն, գոնէ ընթերցանութեան միջոցով կարողանայ վերականգնել կորուստը եթէ ոչ շատ, գոնէ քիչ չափով։ Գրադարան ընթերցարանի համար պատշաճաւոր իշխանութիւնից իրաւունք վարչութիւնը ստացել է դեռ անցեալ տարվանից. մի ամբողջ տարի սպասելուց յետոյ վերջապէս վարչութիւնը եկաւ այն եզրակացութեան, որ իրաւունքը ստացել են գրադարան-ընթերցարանը բանալու և ոչ թէ նրա իրաւունքի թուղթը տարիներով գրպանների մէջ պահելու համար։ Մի շարք դիմումներից յետոյ միայն, վարչութիւնը որոշեց թուղթը արխիվից հանել և գործի անցնել։ Ամսի 12-ին ճիւղի վարչութեան կարգադրութեամբ դպրոցի դահլիճում երկսեռ խուռն բազմութեան ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ բացման հանդէսը։ Վարչութեան տուած տեղեկութիւններից երևաց, որ վարչութիւնը գրադարան-ընթերցարանը բացում է, ունենալով իր տրամադրութեան տակ այդ նպատակի համար միայն 300 ր., որից 100 ր. յատկացված է լրագիրների և ամսագիրների, 100 ր. գրքեր ձեռք բերելու և 100 րուբլի էլ կահաւորութեան համար։ Վարչութիւնը հնարաւորութիւն չունենալով նորաբաց գրադարան-ընթերցարանի համար առանձին բնակարան վարձելու, ծխական դպրոցի հոգաբարձութեան համաձայնութիւնը ստանալով տեղաւորեց ժամանակաւորապէս դպրոցի շինութեան մէջ։ Նորաբաց գրադարան-ընթերցարանը վարչութեան որոշմամբ կոչվեց «Հայրիկեան»։ Հասարակութիւնից ոմանք տեսնելով թէ ինչպիսի աղքատիկ միջոցներով է բացվում գրադարան-ընթերցարանը, ինքնաբերաբար նուիրեցին դրամ և գրքեր հետևեալ անձնաւորութիւնները. Յ. Նաւասարդեանը նուիրեց միանուագ 100 րուբլի, Կ. Շլթեանը՝ 150 րուբլու հայերէն գրքեր, իսկ Տ. Վ. Թոշունաշեանը իր՝ վարչութեան տրամադրութեան տակ դրած 100 րուբլին առաջարկեց գործադրել նոյն նպատակի համար։ Հիմքը դրված է, մնում է միայն տանել առաջողութեամբ։ Ողջունում ենք գրադարան-ընթերցարանի բացումը և ցանկանում ենք յարատեւութիւն։ Աղալար

—

Երևան, 23 յունվարի

Յունվարի 23-ին քաղաքային տան մէջ քաղաքիս ձայնաւորների մասնաւոր խորհուրդը մեծամասնութեամբ որոշեց հրաւիրել քաղաքագլխի պաշտօնի համար բժիշկ Բէկ-Իսուֆեանին, որը ներկայումս վարում է Երևանի գաւառական բժշկի պաշտօնը։ Նա կրթութեան պաշարով, շիտակ և լուրջ անձ է։

Ընտրութիւնը և ռոճիկի հարցը նշանակված է ամսիս 27-ին։

Այստեղ սաստիկ ձմեռ է անում. ձիւնից և ցրտից չունևոր դասակարգը շատ նեղութիւն է կրում։ Առևտուրը համարեա թէ կանգ է առել։ Ա.

—

Սամարղանդ, 11 յունվարի

Յունվարի 2-ին տեղիս եկեղեցական-ծխ. դպրոցի դահլիճում կայացաւ տօնածառի հանդէս՝ բաւական ճոխ ծրագրով։ Գ. բաժանմունքի աշակերտները խաղացին Յ. Ղազարեանցի «Կրթութիւնը խաթա չէ» մանկական պիէսը. խաղն անցաւ աշխոյժ և լաւ տպաւորութիւն թողեց հանդիսականների վրա։ Ներկայացումից առաջ՝ աշակերտներից կազմված խումբը երգեց մի քանի ժողովրդական երգեր Զոմարեանի ղեկավարութեամբ։ Տօնածառի հանդէսը աշակերտների միօրինակ կեանքի մէջ թարմութիւն առաջ բերեց և հոգեկան բաւականութիւն պատճառեց։ Հիւրերը ցրվեցին լաւ տպաւորութեամբ։ Հանդէսից յօգուտ դպրոցի՝ մնաց զուտ արդիւնք 49 ր. 70 կ.։

Մանկավարժական խորհուրդը իր վերջին նիստերից մէկում որոշել էր ծննդեան տօներին ուրախացնել չքաւոր աշակերտներին՝ զգեստեղէն մատակարարելով։ Եւ շնորհակալութեամբ գալիս ենք արձանագրելու, որ հայ վաճառականները իրանց նուէրներով և գաղութի մի քանի անդամներ իրանց լումաներով մեղմեցին չքաւոր աշակերտների վիշտը։ Գ. Մելոյեան

—

Գիրք (Գեօգչայի գաւ.), 15 յունվ.

Նորընտիր թեմական տեսուչը տեսնելով մեր գաւառի անթափանց տգիտութիւնն ու կոպտութիւնը, այս ամառ իր շրջագայութեան ժամանակ ամեն ջանք ու ճիգ գործ է դնում մեր շրջանում, որ համարեա զուրկ է դպրոցներից, մեծ գիւղերում՝ մի քանի դպրոցներ բանալ։ Գիւղերից մի քանիսը բոլորովին արձագանք չեն տալիս տեսչի կոչին, միւսները դժուարութեամբ են համաձայնվում և համախօսականներ տալիս. իսկ մի երկու գիւղ էլ գրկաբաց ընդունում են տեսչին, առատ խոստումներ անում, միայն թէ դպրոց բացվի և իրանց երեխաներն ուսում-կրթութիւն ստանան, մարդ դառնան։ Այսպէս, հինգ մեծ գիւղեր (Քեշխուրդ, Քեալբանդ, Թորիշէն, Աւանաշէն և Վանք) համախօսականներ են տալիս դպրոց ունենալու համար։

Սեպտեմբերին, երբ թեմական տեսուչը ուսուցիչներ է ուղարկում, խնդիրն այլ կերպարանք է ստանում։ Ուսուցիչների գալը նշանակում է ծախսերի դուռ բանալ և առատ խոստումներն ի կատար ածել, որ երբեք չէին մտածում գիւղացիք։ Միմիայն նախնական ծախսերի համար կանխիկ մի երկու հարիւր րուբլի դրամ էր հարկաւոր, իսկ ծո՛ւր մնաց ուսուցիչների վարձը և այլ կարիքները։ Հայ գիւղացին, որ երբեք չէ սիրում մի որևէ կուլտուրական հիմնարկութիւն հաւաքական ուժերով առաջ տանել և սովոր է բարեգործների ողորմութեան, այստեղ արդէն յուզվում է։ Գիւղացիների մէջ խլրտում է ընկնում. մէկը հայհոյում է սաբաբ դառնողին, միւսը դպրոցի բոլոր ծախսերը սովորող երեխայ ունեցողների վրա ձգելով է համաձայնում դպրոց ունենալ. «հիւր խոխայ կեարթում ա զէն էլ չկօլի փուլ տայ»։ Ուսուցիչներին ընդունում են չափազանց սառ. մինչև անգամ մի երկու գիւղում ուսուցիչներին ապրելու տեղ անգամ չեն յատկացնում։

Ահա երեք ամիս է, որ Քեալբան գիւղի ուսուցիչն իր պաշտօնումն է. հասարակութիւնն ու հոգաբարձութիւնն իրանց առատ խոստումները չը կատարելուց բացի նոյնիսկ մինչև հիմա էլ մի գոմ չեն յատկացրել բացվելիք դպրոցի համար։ Ուսուցիչը համարեա ամենայն օր յորդորում է հասարակութեան, որ օր առաջ հիմք դնեն այն հիմնարկութեան, որից հոսում է խաւարը ցրող կենդանարար լոյսը։ Բայց ո՞վ է լսողը։ Համախօսական տալու օրից ամբողջ հինգ ամիս է անցել, բայց հասարակութիւնը նոր է վճռում, թէ դպրոց ունենայ, թէ ոչ։ Իւրաքանչիւր օր ժողովում մեղադրում, հայհոյում են իրար, հեռանում առանց հետևանքի։ Տարին կիսվել է, դեռ էլի կռւում են, իսկ դպրոցի խնդիրը Կրիլովի նկարագրած սայլի նման մնում է տեղումը անշարժ։ Ծրաջան հոգաբարձուներն էլ իրար պատահելիս հարցնում են՝ հալա վարժապետը քեցալ չի՞։

Վերջին ժամանակներս էլ հասարակութիւնը որոշում է իր նախկին համախօսականը մի համախօսականով ոչնչացնել, բայց այդ անպատուաբեր քայլը չէ աջողվում շնորհիւ թեմական տեսչից ուղարկած երկու գործակալների։

Ուսուցչի վիճակը չափազանց անմխիթար է. սպասում են թեմական տեսչի գալստեան, որ այդ գործին մի ընթացք տայ։

Նոյն վերաբերմունքն է նաև միւս գիւղերում։ Մի տեղ հէնց առաջին օրից ուսուցչին չեն ընդունել. մի այլ տեղ դպրոց գոյութիւն ունի, բայց վայ էն լինելուն։ Ամեն տեղ բողոք, ամեն տեղ դժգոհութիւն, հալածանք լուսաւորութեան և խաւարի տիրապետութիւն։

Տասնեակ տարիներ գոյութիւն ունեցող դպրոցներն էլ շնորհիւ հասարակութեան դէպի ուսումնական գործը ունեցած անտարբերութեան, անուշադրութեան, անորոշութեան մէջ են ընկած և իրանց կոչման շատ քիչ ծառայող հիմնարկութիւններ են եղել։ Ոչ մի դպրոցում ուսումնական տարին սկսվելուց առաջ, եկամտի որոշ աղբիւր չը լինելու պատճառով, նախահաշիւ չէ կազմվում, որոշում չէ լինում դպրոցի ապագայ կազմի վերաբերմամբ։ Դպրոցների բաղդը մինչև նոյեմբերի կէսը անորոշ է, իսկ այնուհետև նոր հասարակութիւնը մտածում է դպրոցի մասին։ Ուշացած ուսումն էլ գրքերի, տետրակների և կամ մի այլ պատճառից ընդմիջումներով կատարվելով, ստացվում է այն, որ տարվայ վերջին ուսման առաջադիմութեան մասին խօսել աւելորդ է լինում։ Ընթերցողը կը կարծէ, որ այդ բոլորն առաջանում է ուսման, կրթութեան արժէքը չիմանալուց։—Ոչ։ Իւրաքանչիւր գիւղացի զգում-գիտակցում է, որ առանց ուսման կեանքի մէջ ոչ ոք աջողութիւն չէ կարող ունենալ, բայց սիրում, գնահատում է դպրոցը կամ մի այլ կուլտուրական հիմնարկութիւն միայն այն ժամանակ, երբ իրանից կոպէկ չէ պահանջվում։ Յ. Տ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ինչպէս «Մշակը», նոյնպէս և Կ. Պոլսի «Արևելք» թերթը անհրաժեշտ է գտել նախքան կաթողիկոսական ընտրութիւնը,—որ, «Արևելքի» կարծիքով, չէ կարող 1912 թ. մայիսից առաջ կայանալ,—մտքերը լուսաբանելու համար տեղ տալ թեր և դէմ առարկութիւններին և կարծիքներին։

Ահա ինչ է գրում «Արևելք».

Տակաւին հանգուցեալ Հայրապետին թաղումը չկատարուած՝ արդէն իսկ իր հաւանական յաջորդներուն վրայ սկսած է խօսուիլ թերթերուն մէջ։ Դեռ որոշ կանդիտաներու անուններ չեն տրուիր թէև, սակայն «այսինչը» յարմար է, «այնինչը» յարմար չէր պէս դատաստաններ կըլլան։

Տիրող ընդհանուր ոգին սա է թէ՝ Էջմիածնի գահուն արժանի մէկը չունինք մեր բարձրաստիճան եկեղեցականներուն մէջ։ Անկէ առաջ, երբ Երուսաղէմի պատրիարքը վախճանեցաւ, նոյն խօսքերը կրկնուեցան այդ աթոռին յաջորդութեան համար ալ։ Եւ այժմ ալ Դուրեան սրբազանը իր Կ. Պոլսոյ պատրիարքական աթոռին վրայ պահել ուզողներուն մեծագոյն փաստն է.

— Իրմէ զատ արժանաւոր մէկը չունինք Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան համար։

Վաղը, եթէ Աստուած մի արասցէ, Սիսի կաթողիկոսն ալ վախճանի, դարձեալ մեր յուսահատական յանկերգը պիտի կրկնենք.

— Վա՜խ, վա՜խ, մէկը չունինք իրեն յաջորդ կարգելու համար։

Շիտակը ըսելու համար, մարդ ինքզինք բարեբախտ համարելու է այս միջոցիս, հայ բարձրաստիճան եկեղեցականութեան չը պատկանելուն համար։ Իրենց մասին եղած գնահատումները և յայտնուած կարծիքները բնաւ ախորժելի չեն։

Սակայն իրողութիւն մը կայ որմէ չենք կրնար խուսափիլ, այն է թէ՝ ինչ որ ալ ըլլայ, ստիպուած ենք մօտաւոր ապագայի մը մէջ, գտնուած եկեղեցականներէն ընտրել կաթողիկոս մը և Երուսաղէմի պատրիարք մը։

Յայտնի է, որ Երուսաղէմի պատրիարքին ընտրութիւնը կը կը կատարուի միաբանական ժողովին կողմէ պատրաստուած հնգանուն ընտրելիներու ցանկի մը վրայէն, այնպէս որ կանդիտաներ գտնելու առաջին հոգը կը ծանրանայ Ս. Յակոբեանց միաբանութեան վրայ։

Այս տեսակէտով մեզի համար աւելի կենսական է կաթողիկոսական ընտրութեամբ զբաղվիլը և ասոր համար լաւ կըլլայ, կարծեմ, որ ազգային մամուլը ձեռք առնէ խնդիրը և հանրային վիճաբանութեան ենթարկէ զայն։

Ընդհանուր ձգտում մը կայ մեր մէջ այս անգամ կաթողիկոսը ընտրելու ռուսահայ եկեղեցականութենէն և այս ձգտումը ծնունդ առած է վերոյիշեալ պատճառներէն, այսինքն մեր եկեղեցականութեան մէջ արժանաւոր կաթողիկոսացու մը չգտնուելուն համար։

Եւ սակայն զարմանալին այն է, որ մեր ռուսահայ եղբայրներն ալ, ընդհակառակը, շատ մը պատճառներով, կը փափագին որ կաթողիկոսը թրքահայ եկեղեցական մը ըլլայ, ինչպէս որ սովորութիւն եղած է ընդհանրապէս։ Եւ Էջմիածինը մօտէն ճանչցող պօլսահայեր ալ նոյն կարծիքը ունին։

Բոլոր այս խնդիրները կարելի է ենթարկել հանրային վիճաբանութեան, լսել թեր ու դէմ առարկութիւնները, հաւանական ընտրելիներ ներկայացնել, անոնց մասին կարծիքներ ու դատաստաններ յայտնել, ու այս կերպով միտքերը լուսաբանել մինչև կաթողիկոսական ընտրութեան թուականը, որ հաւանօրէն 1912 մայիսի միջոցները պիտի ըլլայ։

ՊԵՏՐՈՍ ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Կարինի Սանասարեան վարժարանի խնամակալութեան նախագահ Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեան հեռագրով յանձնել է Առաքել Սարուխանեանին լինել ներկայացուցիչ Պետրոս Սիմէօնեանցի թաղման և տալ ծախսերի համար 400 րուբլի։

Թիֆլիսի քահանաները յատկացրել են 100 ր. յանուն Պ. Սիմէօնեանցի ֆոնդի։

ԲԵՍՍԱՐԱԲԻԱՅԻ ՀԱՅԵՐԸ

Երկար տարիներից ի վեր բոլոր Բեսսարաբիայի հայերը կորցրած են իրանց մայրենի լեզուն և խօսում են օտար լեզուներով։ Նրանց համար թիւրքերէնը դարերից ի վեր մայրենի լեզուի տեղ է բռնած։ Իսկ երբ Բեսսարաբիան Թիւրքաց ձեռքից անցաւ ռուսաց ձեռքը, այն ժամանակից սկսեց ռուսաց լեզուի տարածվելը բեսսարաբիացի հայերի մէջ և այժմ դժուար գտնվի մի՝ այնտեղի հայ, որ չիմանայ ռուսերէն լեզուն՝ շնորհիւ ռուսաց ուսումնարանների։

1828 թւականից մինչ 1843-ը՝ Ներսէս Աշտարակեցին Քիշնեվում բնակվել է և՝ իբրև վիճակաւոր առաջնորդ՝ կառավարել է Բեսսարաբիայի և Նոր-Նախիջևանի թեմը, և հայ լեզուի տարածման համար նա թէ 15 տարվայ առաջնորդութեան և թէ 1843—1857 թւականը, այսինքն 14 տարվայ կաթողիկոսութեան ժամանակ Բեսսարաբիայի ժողովուրդների մէջ՝ հայոց լեզուն տարածելու ոչինչ չէ արած։

Մատթէոս առաջին կաթողիկոսի ժամանակ Գաբրիէլ ծայրագոյն վարդապետ Այվազեանը՝ 1858—1865 թւականը թեմակալ առաջնորդ Նոր-Նախիջևանի և Բեսսարաբիայի՝ հիմնեց Խալիբեան ուսումնարանը Թէոդոսիա քաղաքում, ուր Բեսսարաբիայի թիւրքախօս հայերից ընդունած էր ձրիաբար 60 աշակերտ՝ որպէսզի սրանք հետզհետէ՝ յիշեալ ուսումնարանի դասընթացը աւարտելուց յետոյ, իրանց թիւրքախօս հայրենակիցների մէջ հայոց լեզուն տարածէին։

Նոյն նպատակով գիտնական Գաբրիէլ ծայրագոյն վարդապետ Այվազեանը սկսել էր Բեսսարաբիայի ծխական մեր դպրոցներն էլ կարգի բերել, Թէոդոսիայի մէջ տպարան բանալ «Մասեաց Աղաւնի» և «Ծիածան» անուններով թերթեր հրատարակել։

Մատթէոս Առաջին Կաթողիկոսը փոխանակ այսպիսի գիտնական վարդապետին և առաջնորդին խրախուսելու և ազատութիւն տալու գործելու, նա նրան 1865 թւականից առաջնորդութիւնից հեռացրեց՝ ասելով թէ Գաբրիէլ Այվազեանը ըմբոստ է, չէ հնազանդվում կաթողիկոսին և ոչ սինօդին, ու իր թեմի ուսումնարանների վրա ծախսում է Բեսսարաբիայի և Նոր-Նախիջևանի թեմի եկեղեցական կալուածքների արդիւնքները. իսկ սինօդը և կաթողիկոսը պահանջում էին Գաբրիէլ Այվազեանից բոլոր այդ արդիւնքները ուղարկել Էջմիածին։ Ուրիշ խօսքով՝ վիճակային բոլոր արդիւնքներով պահպանվող բոլոր ուսումնարանների պահպանութիւնը յանձնել թեմի ժողովուրդներին, այսինքն թողնել նրանց անխնամ, որ շուտով փակվեն, ինչպէս և փակվեցան, երբ Էջմիածինը սկսեց վիճակի անշարժ կալուածքների բոլոր արդիւնքները Էջմիածին տանել ու Բեսսարաբիան նորից մատնել թիւրքախօսութեան։ Գէորգ կաթողիկոսը՝ փոխանակ Խալիբեան ուսումնարանը պահպանելու՝ իր ձեռքով փակել տուեց՝ Բեսսարաբիայի թեմի բոլոր անշարժ կալուածքների արդիւնքները իր ձեռքին մէջ առնելով։

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը՝ Բեսսարաբեցիների թուրքախօսութեան մատնվիլը միևնոյն ուժով շարունակվել է և Գէորգ «Ուսումնասէր անուանված» կաթողիկոսի ժամանակ։

Մակար Առաջին կաթողիկոսը՝ որը բաւական ժամանակ Նոր-Նախիջևանի և Բեսսարաբիայի թեմակալ առաջնորդն էր եղած ու բնակված Քիշնեվ քաղաքում՝ իր նախորդներին հետևելով՝ մատնեց Բեսսարաբիայի ժողովուրդներին թիւրքախօսութեան։

Անխնայ բոլոր վիճակի արդիւնքները սա էլ տանում էր Էջմիածին։

Մելիտոպօլ քաղաքի փոքրաթիւ ու աղքատ ժողովուրդները մի անգամ խնդիր են տալիս իրանց թեմակալ Մակար առաջնորդին, որ սա համաձայնի վիճակային անշարժ կալուածների արդիւնքներից 300 ր. տարեկան յատկացնել իրանց աղքատ եկեղեցական-ծխական ուսումնարանին, որ սրա դրութիւնը քիչ աւելի բարւոքվի։ Մակարի պատասխանը սա է լինում. «Դուք մեզ ինչ էք տուել, որ մենք ձեզ տանք»։

Խրիմեան կաթողիկոսը շարունակեց Բեսսարաբիայի եկեղեցական կալուածքների բոլոր արդիւնքները Էջմիածին տանել և Բեսսարաբիայի խեղճ ուսումնարանները աւելի խեղճացնել։

Այս կաթողիկոսին ես գրաւոր խնդիր էի տուել, որ ինձ Ղրիմի ս. Խաչ վանքի վանահայր նշանակէ ցմահ այնու՝ որ պարտաւորվեմ այդ վանքի մէջ բանալ ուսումնարան՝ գիւղատնտեսական ճիւղով, հրատարակեմ շաբաթաթերթ, ու վանքը ունենայ սեփական տպարան։ Հասկանալի է, որ այս ամենը ես հետզհետէ գլուխ բերելու էի Ղրիմ թերակղզու ինձ քաջ ծանօթ ժողովուրդների օգնութիւնով։ Բայց բանաստեղծ կաթողիկոսը դեռ պիտի պատասխանէ։

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը՝ Ներսէս, Մատթէոս I, Գէորգ, Մակար և Մկրտիչ կաթողիկոսները՝ գիտենալով Բեսսարաբիայի թիւրքախօս հայ ժողովուրդների ամենախեղճ դրութիւնը՝ բոլոր ժամանակ տարել են Քիշնեվի և Ղրիմ թերակղզու վիճակի բոլոր անշարժ կալուածքներից եկած արդիւնքները Էջմիածին։

1888 թւականում Նոր-Նախիջևանի և Բեսսարաբիայի թեմի առաջնորդն էր հանգուցեալ Գրիգոր Սադինեան արքեպիսկոպոսը։

Նոյն թւականում նոյն արքեպիսկոպոսից ձեռնադրվեցի քահանայ։ Գիտենալով՝ որ առաջնորդը շատ յարգում էր Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս Այվազեանին (այն ժամանակ հանգուցեալ), խնդրեցի միջնորդել Մակար կաթողիկոսի առաջ, որ սա թոյլ տայ Քիշնեվի և Ղրիմ թերակղզու անշարժ եկեղեցական կալուածքներից ստացված եկամուտները յատկացնել վաղեմի Խալիբեան ուսումնարանին՝ անուանելով նրան «Ազգային Հայոց Դպրանոց»։ Եռայարկ ահագին շինութիւնը՝ որի վրա 48 տարի առաջ ծախսված է 200,000 րուբլի, Թէոդոսիայում կանգուն մնացած է։

Առաջնորդի պատասխանը այս եղաւ.

«Կուզես՝ որ կաթողիկոսը ինձ պաշտօնից հեռացնէ՞»։

Ըստ իմ խորին համոզման Բեսսարաբիայի հայ ժողովուրդների կորստեան պատճառը ո՛չ ոք է, բայց եթէ վերոյիշեալ հինգ կաթողիկոսները։

Այս ժողովուրդների երկար տարիներ թիւրքախօս մնալը առիթ տուեց եւ հայ եկեղեցուց այնքան պաղելուն, որ կիրակի օրերը առաջնորդանիստ Քիշինեվի եկեղեցում երկու հոգի չէք գտնի։ Եւ եթէ հայութիւնը այս ժողովուրդների մէջ պահվել է դարերի ընթացքում՝ դա եղել է հայլուսաւորչական եկեղեցու շնորհիւ միայն։

Եւ որովհետև Բեսսարաբիայի հայ ժողովուրդը վերջին ժամանակները սաստիկ թուլացաւ դէպի եկեղեցին, ուստի ժողովրդի հայ ազգից բոլորովին զատուիլը և ուրիշ դրացի ազգերից աւելի զօրեղին մէջ շուտով ձուլուիլը անխուսափելի է, եթէ այժմ եթ այդ մասին խիստ միջոցի չը դիմվի։

Ես ինքս Գրիգորուպօլիս քաղաքի թիւրքախօս հայերից եմ։ Հայրս և պապս, տէր-Խաչատուրները, նոյն ժողովուրդների ծխատէր քահանաներն են եղած։ Որպէսզի Բեսսարաբիայի բոլոր թուրքախօս ժողովուրդներին կարողանաք փութով ազատել կորուստից՝ անհրաժեշտ է ուսումնարանների միջոցով պատրաստել նոր հայախօս սերունդ։

Փութով նոր հայախօս սերունդ պատրաստելու համար անհրաժեշտ է.

ա) Քիշինէվի և Ղրիմ թերակղզու բոլոր եկեղեցական կալուածքներից ստացված բոլոր եկամուտները յատկացնել Բեսսարաբիայի և Ղրիմ թերակղզու ուսումնարաններին։

բ) Թէոդոսիայի վաղեմի Խալիբեան ուսումնարանի շինութեան մէջ բանալ գիշերօթիկ ուսումնարան՝ ժողովելով դրա մէջ գլխաւորապէս ձրիավարժ աշակերտներ Բեսսարաբիայի թիւրքախօս հայերից։

Ես հաւատացած եմ, որ այսպիսով 50 տարվայ ընթացքում Բեսսարաբիայի թիւրքախօս հայերը բոլորովին կը դառնան հայախօս հայեր՝ ազատվելով իսպառ ձուլվելուց։ Սրապիոն ք. Սամուէլեան

ՉԸ ՎԵՐՑՐՎԱԾ ՇԱՀԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ

1865 թւից մինչև 1909 թւի դեկտեմբերի 1-ը չեն վերցրել շահած գումարները առաջին կարգի 204 տոմսակատէրեր։

Շահած տոմսերով ընդհանուր գումարն է 367,000 րուբլի։

Տոմսերի այդ թւից 182 տարել են 500-ական րուբլի։

11 տոմսերին ընկել է 1000-ական րուբլի։

Հինգ տոմսերի տէրերը կարող էին ստանալ 5000-ական րուբլի, իսկ միւս հինգի տէրերը նոյնիսկ 8000-ական րուբլի։

Վերջապէս, ինչ որ մէկը գերադասել է չը ստանալ աւելորդ 200,000 րուբլին։

Այդ վճռին նա չէ դաւաճանում 1905 թւից սկսած, երբ և տարաւ գումարը։

Միևնոյնը կրկնվում է 2 և 3-րդ փոխառութիւնների տոմսերի հետ։

II-րդ կարգի շահած տոմսերից չէ վերցրած 203 տոմսերով 158,500 րուբլի։

Նրանց մէջ կան տարված 25000 ր., 10000 ր., 4 հատ 5000-ական րուբլի, 10 հատ՝ 1000-ական րուբլի և 187 հատ էլ 500-ական րուբլի։

III-րդ կարգի տոմսերից մի մարդ չէ ստանում տարած 200,000 րուբլին 1904 թւից։

— Թող մնան...

Երկու հոգի հրաժարվում են 25000 և 10000 րուբլուց։

Երեք հոգի մոռացել են 8000-ական րուբլիների մասին, երեք հոգի՝ 5000-ական և եօթ հոգի՝ 1000-ական րուբլիների մասին։

187 հոգի էլ 500-ական րուբլիների մասին։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Փետրվարի 8-ին, Վրաց Ազնուականութեան թատրոնում, տեղի կունենայ մի հանդիսաւոր ներկայացում, որի հասոյթը կը յատկացվի Թիւրքեստանի երկրաշարժից վնասվածների օգտին. կը ներկայացվի «Թամարայի բերդը» երգիծաբա-

[illegible]

◆ Կիրակի, յունվարի 30-ին Ժողովրդական Տանը, ցերեկվայ ժամը 11-ին, Ն. Պալօվը դասախօսութիւն կը կարդայ «Նոբագոյն տեղեկութիւններ օդագնացութեան մասին» թեմայով։ Դասախօսութիւնից յետոյ տեղի կունենայ ձրի համերգ։ Երեկոյեան նոյն տեղում ռուս սիրող-երաժշտական խումբը երկրորդ անգամ կը տայ Չայկովսկիի «Եւգենի Օնեգին» օպերան։

◆ Այսօր Արքունական Թատրօնում կայանալու է մեր բեմի բազմաշխատ դերասան Աբելեանի բենեֆիսը։ Տաղանդաւոր դերասանը առաջին անգամ հանդէս կը գայ «Արքայ Լիրի» դերում, որ երկար ժամանակ ուսումնասիրել է։ Յուսով ենք, որ հայ հասարակութիւնը կը շտապէ իր ներկայութեամբ խրախուսելու հայ բեմի բազմամեայ տաղանդաւոր մշակին։

◆ Թանդոյեան և Շուշանիկեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը Ալէքսանդր Այվազեանին, որ ի յիշատակ իր հանգուցեալ մօր Մարիամի նուիրել է դպրոցի գրադարանին 25 ր. և չքաւոր աշակերտուհիների համար 75 ր., և նաև Ռոստոմ Տէր-Կարապետեանին, որ չքաւոր աշակերտուհիների զգեստեղէնի համար նուիրել է դպրոցին հինգ թօփ այլ և այլ ձօթեղէն։

◆ Շամախում զգացվել է ուժեղ երկրաշարժ հիւսիսից-հարաւ ուղղութեամբ։

◆ Բագւում տեղական հարուստ Հաջի-Սամեդ Հէյդարովը 25,000 բուբլանոց իր տունը նուիրեց «Սաադեթ» ընկերութեանը. դպրոցի համար մտադիր է նաև կառուցել նոր շինութիւն 55,000 բուբլով, որ նոյնպէս յանձնելու է յիշեալ ընկերութեան։

◆ Շուշուց մեզ գրում են. «Շուշին այսօր, Ջաւադ-բէկ Իշխանեանի անժամանակ մահվան առիթով՝ զրկվում է իր մի հատիկ, բարեխիղճ, փորձառու և միակ քրէական գործեր պաշտպանող յարգված փաստաբանից։ Ամբողջ Ղարաբաղի հայ և թուրք ազգաբնակութիւնը այժմ աւելի մեծ կարիք ունի առնուազն երկու հմուտ և բարեխիղճ փաստաբանի, որոնք եթէ բարեհաճէին գալ Շուշի՝ ոչ թէ միայն ժողովրդին նպաստած, այլ և իրանք անգամ բացի ժողովրդի յարգանքը վայելելուց, մեծ օգուտներ կը ստանային»։

◆ «Баку»-ի մէջ կարդում ենք. «Ֆրանսիական, գերմանական և իտալական մի քանի լրագիրների վերջին համարներում տպված են յօդուածներ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի առիթով և Նովօչէրկասկի բանտարկեալների դրութեան մասին։ Այդ տեսակ յօդուածներ տպված են «Humanite», «Avanti», «Franfurter Zeit.» և ամերիկական «The Gall» լրագիրներում։

◆ Բագւում յունվարի 23-ին մի մարդ որսորդական հրացանով անզգուշութիւնից սպանել է իր 6 տարեկան հարազատ քրոջը։

◆ Պետերբուրգում ընտանեկան երկպառակութիւններից ձանձրացած երկու քոյրեր ինքնասպանութիւն են գործել ընկնելով երկաթուղու գնացքի տակ։

◆ Մայկօպում սկսել է ֆօնտան խփել։ Խօսում են, որ շուտով կը հետազօտվի այդ շրջանը կառավարական մասնաժողովի ձեռքով։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 22 յունվարի

«Մշակի» 9-րդ համարում, «Ներքին լուրերի» բաժնում տպագրված էր կողմնակի անձնաւորութեան մի չակերտաւոր լուր մեր հոգաբարձութեան հասցէին։

Ոչ մեզ անծանօթ լրատուն մամուլին լուր տալով անշուշտ ցանկացել է Մէյդանի ս. Գէորգ եկեղեցու տնտեսական շահերին պաշտպան հանդիսանալ՝ դրան մենք հաւատում ենք. բայց որ այդ նոյն պարոնը իր տեղեկութիւնները հիմնել է «ասէկօսէ»-ների վրա, այդ ևս կը պարզվի հասարակութեան առաջ, երբ մենք կէտ առ կէտ ծանրանանք նրա մեղադրանքների վրա։

Լրատուն գրում է.

ա) «Ահա երկու տարի է, որ հոգաբարձուները ոչ մի փորձ չեն արել հրաւիրելու ծխական ժողով, իրանց գործունէութեան արդիւնքը ժողովի առաջ դնելու նպատակով»։

Պատիւ ունենք յայտնելու յարգելի լրատուին, որ մեր երկու ու կէս տարվայ պաշտօնավարութեան ընթացքում ունեցել ենք չորս ծխական ժողովներ և վերջին նիստը կայացել է անցեալ մարտ ամսին, ուրեմն տասն ամիս առաջ և ոչ երկու տարի։ Այդ ժողովներում քննել, քննադատվել և խրախուսվել է հոգաբարձութեան գործունէութիւնը և այդ ժողովների արձանագրութիւններն ու որոշումներն էլ գնացել են թեմական իշխանութեան ու հաւանութիւն գտել։ Իսկ եթէ հաշիւների ամբողջական վերստուգումը և վերջնական փակումը ուշացել է իր ժամանակից, այդ էլ մեր եկեղեցու երէցփոխների, որոնց ձեռքում են եղել կենտրոնացած բոլոր մատեանները ու հաշիւները և որոնցից իւրաքանչիւրն ի հարկէ պատասխանատու է իր պաշտօնավարութեան ընթացքին։

բ) «Այդ եկեղեցին իր կալուածքների եկամուտներով Թիֆլիսում առաջին տեղերից մէկն է բռնում միւս եկեղեցիների նկատմամբ, սակայն տարօրինակ է այն հանգամանքը, որ նոյն եկեղեցու ծխական դպրոցը շարունակ նիւթական ճգնաժամերի մէջ է ընկնում»։

Նախ անյատակ թիւրիմացութիւն է կարծել, որ ս. Գէորգի կալուածքը մեծ արդիւնք է բերում. ով մօտ է գործին, նա շատ լաւ գիտէ, որ վարձուորներից մեծ մասը կամ ձրի են բնակվում, կամ չեն կարողանում չնչին ամսականը վճարել չքաւորութեան պատճառով ու հեծում են կուտակված ապառիկների տակ։ Հոգաբարձութիւնս ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը, անցեալ ծխական ժողովներից մէկում առաջարկեց ծխականներին թոյլատրել աճուրդով տալ թէ կալուածքը և թէ մոմավաճառութիւնը։ Ծխական ժողովը մերժեց այդ առաջարկութիւնը, որի համար կայ արձանագրութիւն։ Ժողովականները պատճառաբանում էին, որ եկեղեցական շէնքին չը պէտք է նայել որպէս մասնաւոր սեփականութիւն և հնարաւորութեան չափ պէտք է պատսպարել խեղճերին ու տնանկներին։ Եւ իրօք քիչ չէ պատահել, երբ կաթողիկոսին կամ առաջնորդին զանազան խեղճ ընտանիքներ դիմել են պատսպարան խնդրելու, նրանք ուղարկել են մեր եկեղեցու գաւիթը։ Դրա համար ունենք գրութիւններ։

Իսկ գիտէ՞ք որքան վարձ է ստանում հոգաբարձութիւնն «առաջին տեղը բռնող» այդ կալուածքից—ամսական 80 ր., մի բան աւել կամ պակաս, իսկ դպրոցի վրա ծախս է գնում ամսական 225 ր.։ Աւելացրէք և այն, որ մեր «հոգեւէր» օրերումն էլ մոմավաճառութիւնը եկեղեցուն այն արդիւնքը չէ տալիս, ինչ որ տուել է «երանելի» ժամանակներում։ Դեռ այդ բոլորը չէ. աւելացրէք և այն, որ յիշեալ կալուածքի եկամուտի մեծ մասի վրա էլ քաղաքային վարչութիւնը երկար ժամանակ արգելք էր դրել մեր եկեղեցու հետ տարիներից մնացած պարտքերի պատճառով։ Եւ այսպիսի դէպքերում երբ պատահել է, որ մեր դպրոցի ուսուցիչները, կամ աւելի ճիշդ է ասել, այդ ուսուցիչներից ոմանք, մի քանի շաբաթով ուշ են ստացել իրանց ռոճիկը, ինչ մի զարհուրելի բան է եղել։ Լրատուի մեղադրանքը լոյս տեսած օրը (յունվարի 18-ին) մեր ուսուցիչներից միայն մէկը չէր ստացել դեկտեմբերի ռոճիկը, իսկ եղել էր և յունվարի ռոճիկ ստացող։

գ) «Եկեղեցին ունեցել է պատրաստի գումարներ՝ պահված վարկային հաստատութիւնների մէջ, որոնք ստրիճանաբար անցել են (ընդգծումը մերն է) դպրոցի հոգաբարձութեան ձեռքը և գործադրվել առանց հաշւետուութեան։ Հաստատ հիմք կայ կարծելու, որ այդ գումարներից որոշ մաս անգործադրելի մնացել է հոգաբարձուների մօտ»։

Այստեղ լրատուն ուղղակի անբարեխիղճ է, մութ ակնարկներ անելով մեր հասցէին։ Ի՞նչ է նշանակում ունեցել է գումարներ, որոնք անցել են հոգաբարձութեան ձեռքը։ Եկեղեցին այժմ էլ ունի գումարներ «վարկային հաստատութիւնների մէջ», և եթէ այդ գումարներից հոգաբարձութիւնը վերցրել է որոշ ծախսերի համար, այդ ամեն անգամ եղել է կամ ծխական ժողովի որոշումով և կամ կօնսիստօրիայի միջոցով ու գիտութեամբ, իսկ եթէ հոգաբարձուների, կամ նրանից որևէ մէկի մօտ «անգործադրելի գումարներ» լինեն, նոյն այդ հոգաբարձուները պատրաստ են տալու իրանց պատասխանը ոչ միայն լրատուին, այլ ամեն ցանկացողի, մինչև որ մօտիկ ապագայում կը գումարվի ծխական ժողով։ (Սովորաբար ծխական հերթական ժողովները, ինչպէս այլ եկեղեցիներում, լինում են Մեծ պասի առաջին շաբաթներում)։

դ) «Նորընտիր երէցփոխը մինչև այժմ էլ հոգաբարձուներից չէ ստացել մատեաններն ու հաշիւը»։

Այստեղ արդէն յարգելի լրատուն ստում է. մատեանները, հաշիւների ելևմուտը երէցփոխն ստացել է իր ժամանակին, իսկ հաշիւների ամփոփումը և վերջնական հաշւեկշիռը երէցփոխը չէ որ ստանալու է իր ընկեր հոգաբարձուներից, այլ ծխական ժողովը, որ բարձր դիտանոցն է և որի հաւանութիւնից յետոյ յայտարարվել կարող է և «անցնել» վիճակային իշխանութեան ձեռքը։

Վերջում լրատուն հրաւիրում է մեզ «պարզել վերոյիշեալ հարցերը», «որպէսզի դրանով միամտվեն հետաքրքրվող ծխականները» (իմա ինքը)։ Եւ նոյնիսկ պարոնը չէ մոռանում իր հիմքից խախուտ մեղադրանքները վերջացնելուց յետոյ «պախարակել» մեզ, որ մենք «չենք բարեհաճում գործադրել հրապարակական հաշւետուութեան սկզբունքը»։ Մեզ յայտնի չէ թէ Թիֆլիսի 26 եկեղեցիներից քանիսն են որ իրանց տարեկան հաշիւները ծխական ժողովին և թեմ. իշխանութեան ներկայացնելուց յետոյ անհրաժեշտ են համարում տպագրել «նոյնիսկ լրագրի մէջ», և արդեօք այդ եկեղեցիների հոգաբարձուները մեզ նման պախարակվել են անյայտ և անսանձ լրատուների կողմից։

Առանց այդ էլ մեր այս ակամայ պատասխանը պէտք է գրաւի լրագիրների սուղ էջեր, ուր մնաց թէ տպագրութեան յանձնէինք, թէ լսեցէք Ամերիկայի, Պարսկաստանի, Թիւրքիայի և Եգիպտոսի հայեր, թէ Մէյդանի ս. Գէորգ եկեղեցում տարեկան քանի մատաղ է եղել և քանի մոմ է վաճառվել։

Եթէ մեր այս բացատրութիւններից «Մշակի» լրատուն կամ «հետաքրքրվող ծխականները» բաւարարութիւն չեն ստանայ, մենք կը խնդրենք փոխանակ թագնվելու, բարեհաճեն մեզ մօտ և մեր բոլոր մատեաններն ու հաշիւները կը լինեն նրանց խոնարհ ծառաները։ Այլապէս լրագրի մէջ սրա կամ նրա հասցէին թագստի տեղից սլաքներ արձակելը առնուազն անբարեխղճութիւն է։

Հոգաբարձութիւն Մէյդանի ս. Գէորգ եկեղեցու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՋԱՐԴԵՐԸ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՄԷՋ ՊԱՏՄՈՒԱԾ

Ֆրանսական կաճառին, լուսոյ այդ փառաւոր տաճարին՝ զարդաւոր գմբէթներուն ներքև Կիլիկեան ջարդերը պատմուեցան։

Առաջին անգամ ըլլալով Ռիշլիէօի պալատին պատերը հայկական ցաւերգութիւններուն ունկնդրեցին։

Ակադեմիան ամէն տարի առաքինութեան մրցանակներ կը բաշխէ։ Այդ մրցանակներուն վրայ խօսելու հարկը այս անգամ վիճակած էր պ. Ֆրէդերիք Մասօնի, որ ֆրանսական գրականութեան փառքերէն մին է։

Պ. Ֆրէտէրիք Մասօն իր հիանալի ճառին մէջ ամէնէն սրտաճմլիկ նկարագրութիւնն բրած է Ադանայի ջարդերուն, որոնք վսեմ անձնուիրութեանց առիթ ընծայեցին։ Իր ճառին ընթերցումը նախագահներու յիշատակին կատարուած մեծափառ սգահանդէսի մը տպաւորութիւն կընէ, զոհերը կը փառաւորուին և դահիճները կանարգուին։

Հայ ազգը միշտ երախտապարտ է Ֆրանսայի, որուն նշանաւոր զաւակները Բօլ Լօրուա-Պօլիէօ, Կլէմանսօ, Դր. Բրեասսէ, Անաթօլ Ֆրանս, Ժան Ժօրէս, Բիէր Քիյար, Պէրնար Լազար տարիներով սուրբ պատերազմը պատերազմեցան, պաշտպանելու համար հայկական դատը, որ արդարութեան և իրաւունքի դատն է։

Պ. Մասօնի ճառը որ՝ մխիթարանք մը է վերապրողներուն համար, անշուշտ անգամ մը ալ ուրախացուցած է Կիլիկեան անհամար զոհերուն հոգիները։

Մեր երևակայութիւնը կը յափշտակուի նորէն, կը տեսնենք Ադանայի հովիտները՝ դամբարաններ դնծուն հերոսներու. անցեալին գիշերուան մէջէն, կը նշմարենք պաշտելի դէմքերը մեր ընկերներուն՝ անմեղ զոհերը անլուր վայրագութեան մը։ Մեր լուռ գիշերներուն մէջ կը կարծենք լսել ողբերը Սիհոնի և լացերը Ճիհանի, որոնք կը փոխանորդեն ողբերգու և խելայեղ հայ մայրերուն... («Լուսաբեր-Արև»)

ՎԻԼՀԷԼՄ II ԵՒ ՖՐԱՆԿՄԱՍՕՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բերլինի Թագաւորական Թատրօնում ներկայացված Մօցարտի նոր օպերայի «Դիւթական Ֆլէյտի»՝ ծառայեց կայսրի կատաղի բանակռւի պատճառ գերմանական ազատ քարհասների միութեանը պատկանելու առիթով։ Գործը նրանումն է, որ, համաձայն կայսրի կարգադրութեան, որը չափազանց հետաքրքրվեց այդ օպերայով, նրա բնագիրը և տրադիցիօն խաղը ենթարկվեց լուրջ փոփոխութիւնների, ըստ որում օպերայի միջից դուրս են հանված այն ամենը, ինչ որ յիշեցնում են այն մի քանի գաղտնի և ֆանտաստիկ-միստիկական ձևերը, որոնք վերաբերում են ֆրանկմասօնների ժողովներին։ Միւս կողմից, ինչպէս ինչպէս յայտնի է, օպերայի լիբրէտօյում գրող Շիկանետէրը նրա հիմունքում դրել է հումանիզմի գաղափարը, որ հանդիսանում է ֆրանկմասօնութեան հիմունքը։ Ինքն ըստ ինքեան պարզ է, որ այդ հիմնական գաղափարը հեռացնել չէր կարելի։ Բայց և այնպէս, Բերլինի ֆրանկմասօնական շրջաններում պնդում են, որ այդ գաղափարը օպերայի նոր բնագրի մէջ մուծած է այնպէս վարպետօրէն, որ միայն «նուիրված» ազատ քարհատը կարող է տեսնել նրա մէջ ֆրանկմասօնական ծագում։

Այս լուրերը առիթ տուին ասելու որ Վիլհէլմ II, որ սկզբում հովանաւորում էր ֆրանկմասօնների ազանդին, վերջին տարիները, կղերական շրջանների ազդեցութեան տակ, սառեց նրանից և սկսեց բացասաբար վերաբերվել աղանդի ձգտումներին։ Մի տեղեակ անձն այս օրերում եռանդով հերքեց այդ կարծիքը, ծանօթացնելով միևնոյն ժամանակ հասարակութեան կայսրի իրական վերաբերմունքի հետ դէպի այդ ուժեղ և ինքնատիպ կազմակերպութիւնը։

Այժմ կասկածից դուրս է, որ պալատական կղերական ընկերութեան կողմից լուրջ փորձեր եղան գրգռելու Վիլհէլմ II կայսրին ֆրանկմասօնների դէմ։ Կայսրը սակայն, լուրջ դիմադրեց այդ փորձերին ասելով. «Թողէք ինձ հանգիստ, իմ հայրը և պապերը ֆրանկմասօններ էին և նրանք անկասկած, գիտէին ինչ էին անում»։

Գերմանական կայսրի բնաւորութեան հետ ծանօթ մարդիկ շատ լաւ կմբռնեն այս պատասխանը։ Այնուամենայնիւ կղերականները պնդում են, որ կայսրի պատասխանը բացատրվում է սոսկ նրանով, որ նա ծանօթ չէ քարհասների միութեան «վերջին գաղտնիքներին», նաև ծանօթ չէին նրանց նրա նախնիները։ Դրան ֆրանկմասօնները պատասխանում են, որ այդ պնդել կարող են միայն նրանք, որոնք բոլորովին անտեղեակ են ֆրանկմասօնների կազմակերպութեանը։

Իւրաքանչիւր ֆրանկմասօն գիտէ, որ Ֆրիդրիխ կայսրը իբրև գահաժառանգ անձամբ կառավարում էր միութեան շքանշանները, և որ կայսրին հիմնաւորապէս ծանօթ է ֆրանկմասօնների բովանդակ գաղտնի արխիւը։ Վերջապէս, միութեան կազմակերպութիւնը բոլորովին չէ ընդունում, որպէս դի «միութեան վարպետը», որպիսին հանդիսանում էր Ֆրիդրիխ կայսրը, իսկ այժմ Վիլհէլմ II-ի մօտիկ ազգականներից մինը՝ պրինց Ֆրիդրիխ Լէօպոլդը, առիթ չունէին ծանօթանալ գաղտնի արխիւի հետ։ Վերջապէս, պրուսական զօրքի բազմաթիւ օֆիցէրների մասնակցութիւնը միութեան մէջ ներկայանում է լաւագոյն ապացոյց նրա, որ Վիլհէլմ II չափազանց բարեացակամօրէն է վերաբերվում դէպի ֆրանկմասօնութեան ձգտումները։

Գերմանական կայսրի այդ համակրանքը հանդիսանում է Վիլհէլմ II-ի, այդ անկասկած հետաքրքիր անձնաւորութեան խարակտերիստիկայի գնահատելի փաստ։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Խարկովից աքսորվեցին 14 ուսանող-տեխնօլօգներ առանց մայրաքաղաքը և համալսարանական քաղաքները մտնելու իրաւունքի։

◆ Բուտուրլինի սպանութեան գործի վերաբերմամբ Պանչէնկօն յետ վերցրեց իր բոլոր ցուցմունքը, յայտնելով թէ նա այդ արեց սկզբում նրան համար, որպէսզի իրան շուտով բաց թողնեն երաշխաւորութեամբ։

◆ Պետերբուրգի բժշկական խորհրդակցութիւնը անհրաժեշտ գտաւ սահմանել բժշկական հսկողութիւն և հինգօրեայ կարանտին Մանջուրիայից եկողների վրա։

◆ Պետական Դումայում շարունակվեց արբեցողութեան դէմ կռիւ մղելու հարցի քննութիւնը։ Ընդունվեց այն օրինագիծը, որով հսկողութիւն է սահմանվելու Հեռաւոր Արևելքում կատարվող կօնտրաբանդի դէմ կռւելու համար։ Մերժվեց սօցիալ-դէմօկրատների հարցադրումը բարձր կրթական հաստատութիւնների դրութեան մասին։

◆ Ցոյն-թիւրքական սահմանագլխի վրա, թիւրքական Դիսկատա քաղաքի մօտերը, տեղի ունեցաւ ընդհարում։ Սպանվեցին երեք յոյն և մի թիւրք զինւոր։

◆ Պօրտուգալիայի ժամանակաւոր կառավարութիւնը վճռեց հրովարտակ հրատարակել եկեղեցին պետութիւնից բաժանելու մասին, չը սպասելով սահմանադիր ժողովի գումարման։

◆ „Ber. Tageblatt“-ը աշխատում է վարկաբեկել Պիշօնի և Բրիանի Պետերբուրգ գնալը, պնդելով թէ այդ այցելութիւնը կը վիրաւորէ Իզվօլսկիի ինքնասիրութիւնը։

◆ Բերլինում „Temps“-ի յարձակումները Պիշօնի վրա յարուցում է գոհունակութեան անկեղծ զգացմունք։ Քաղաքական շրջաններում կարծում են, որ լրագրական արշաւանքը ընդունակ է տապալել գերմանական դիպլօմատիայի անշահաւէտ Պիշօնին, որ այնպէս ցոյցով խուսափեց մերձենալ Գերմանիայի հետ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմերային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. առաւօտ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 38 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 18 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 12 ր. երեկ. Բալաջարի՝ 10 ժ. 59 ր. գիշ. Բագու՝ 11 ժ. 26 ր. գիշեր. Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 35 ր. ցեր., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 56 ր. երեկ., Եւլախ՝ 12 ժ. 7 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 40 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 8 ժ. 13 ր. առաւօտ., Բագու՝ 9 ժ. 7 ր. առաւօտ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 25 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 47 ր. գիշ., Եւլախ՝ 7 ժ. 3 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 11 ր. ցեր.: Բալաջարի՝ 3 ժ. 53 ր. ցեր., Բագու՝ 5 ժ. 21 ր. երեկ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 4 ժ. 18 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 12 ժ. 48 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. երեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 39 ր. գիշեր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 31 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 22 ր. առ.

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № $^{74}/_{75}$ 12 ժ. 41 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպոլ է հասնում 11 ժ. 41 ր. առաւ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 18 ր. ցեր., Երևան (առանձին գնացք Ուլուխանլուից յարմարեցված այս գնացքին) 7 ժ. 11 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 21 ր. գիշեր., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ.: Մարդատար-ապրանքատար № $^{78}/_{79}$ գնացքը՝ 4 ժ. 33 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպոլ է հասնում 3 ժ. 31 ր. գիշ., Էջմիածին կայարան՝ 9 ժ. 3 ր. առաւ., Երևան՝ 10 ժ. 34 ր. առաւօտ., և որանից դէնը այլևս չէ գնում: Խառն գնացք IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան № $^{108}/_{109}$ 5 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպոլ է հասնում 7 ժ. 20 ր. երեկ., Էջմիածին կայարան՝ 1 ժ. 30 ր. գիշ. առանց Երևան մտնելու, Նախիջևան՝ 9 ժ. 49 ր. առ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 58 ր. ցերեկ.:

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 8 ժ. 10 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 18 ր. ցեր., Բաթում՝ 9 ժ. 20 ր. եր.: Պօստատար №3 գնացքը՝ 2 ժ. 9 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 18 ր. երեկ., Բաթում՝ 4 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 7 գնացքը՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 58 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 28 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 107 ըստ հարկի կարևորութեան՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 54 ր. առաւ., Բաթում՝ 8 ժ. 33 ր. երեկ.:

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № $^{9}/_{66}$ գնացքը՝ 3 ժ. 28 ր. ցեր., Խօրի է հասնում 6 ժ. 8 ր. երեկ., Միխայլօվօ՝ 7 ժ. 43 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 9 ժ. 8 ր.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւ.: Պօստատար № 3՝ 1 ժ, 9 ր. ցեր.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 55 ր. գիշ., որ այլևս դէնը չի գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 12 ժ. 3 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6 գնացքը՝ 7 ժ. 46 ր. ցեր.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 9 ժ. 25 ր. գիշ. Մարդատար № 8 գնացքը՝ 8 ժ. 45 ր. առաւ., որ դէնը այլևս չէ գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 3 ժ. 15 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № $^{72}/_{73}$ գնացքը՝ 6 ժ. 38 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար № $^{80}/_{81}$ գնացքը՝ 7 ժ. 1 ր. առաւ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 10 ժ. երեկ.:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № $^{61}/_{10}$ գնացքը 7 ժ. 35 ր. առաւօտեան:

Ծանօթութիւն.—Արագ գնացքները (№ 2՝ Թիֆլիս-Բագու և № 1՝ Բագու-Թիֆլիս) առանց փոփոխելու գնում են մինչև Ռօստով և յետ դառնում, անպատճառ մտնելով Բագու՝ ամբողջ կազմով և բոլոր տեղերը պլաց-կարտով են: Այս գնացքներում կայ Միջազգային Ընկերութեան մի միքս I/II կարգի վագօն, որ առանց իջնելու հաղորդակցում է Թիֆլիս-Բագու-Մօսկվա՝ աւելացված վճարով (1,000 վերստը I կարգի վագոնում 8 ր., II կարգի՝ 6 ր).:

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.
(կ. հ.) 564. 100—77

Բ Ժ Ի Շ Կ
Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Ականջի, քթի, բկի, հիւանդութիւններ,
Ընդունե- (առաւօտեան 9—1 ժամը.
լութիւնը (երեկոյեան 5—7 ժամը.
Վելեամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանօվի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին։
(օ. մ.) 1227. 100—37

Բ Ժ Ի Շ Կ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւններից։
Սիֆիլիսի բժշկութիւն Էրլիխի «606»-ով
Ընդունե- ($12^1/_2$—2 ժ. ցերեկվայ։
լութիւնը (5—7 ժ. երեկոյեան։
ամեն օր (Կանանց համար՝ 2— 3 ժ. ցեր.
Հասցէն (Սօլօլակ, Բէբուտօվսկայա, № 33.
(Сололаки, уголъ Бебутовской и Паскевича, 33
(չ.ու.կ.) 1134. 100—59

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ
ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ
(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)
կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է [illegible] գիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, [illegible] սանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։
Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, աբխազերէն և լեռնականների բարբառներ[illegible]
Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։
Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։
ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ:
Տ է լ է ֆ օ ն № 67.

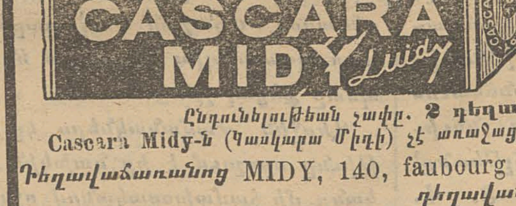

ԴԵՂԱՀԱՏՆԵՐ
CASCARA MIDY
Ֆրանսիական ժողովրդական միջոց
ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՓՈՐԿԱՊՈՒԹԵԱՆ դէմ.
Ընդունելութեան չափը. 2 դեղահատ երեկոները, պառկելուց առաջ։
Cascara Midy-ն (Կասկարա Միդի) չէ առաջացնում որովայնի մէջ ցաւեր, ոչ էլ հոգ և փորլուծութիւն։
Դեղավաճառանոց MIDY, 140, faubourg St. Honorè. Парижъ. Ռուսաստանի գլխաւոր դեղավաճառանոցներում։
(M. 305088) 1050. 0—37
(8, 18, 28)